

พัฒนาการ ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย

จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ตั้งชุมชน และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในระดับเมืองในแต่ละยุคสมัย รวมถึงข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ในปัจจุบัน ประกอบกับข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม , ภาพถ่ายทางอากาศ (ในปี พ.ศ. 2500 , 2510 , 2518 , 2536 และ 2541) และแผนที่ทางภูมิศาสตร์จากกรมแผนที่ทหาร และการสำรวจภาคสนาม จึงสามารถที่จะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์พัฒนาการของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายต่อไป

5.1 พัฒนาการของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย สามารถแบ่งพัฒนาการของชุมชนได้เป็น 4 ช่วง จากสมมุติฐานตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เอกสาร และการสัมภาษณ์ ชันตัน ดังนี้

ช่วงที่ 1 : ชุมชนการเกษตรเพื่อยังชีพ

(อยุธยา – กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3)

ช่วงที่ 2 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ายุคเริ่มต้น

(กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 – พ.ศ.2466)

ช่วงที่ 3 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ายุครุ่งเรือง

(พ.ศ.2466 – พ.ศ. 2516)

ช่วงที่ 4 : ชุมชนการเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน

(พ.ศ.2516 – ปัจจุบัน)

โดยการแบ่งช่วงพัฒนาการของชุมชนก็เพื่อที่จะวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ของชุมชนซึ่งสัมพันธ์กับ คน กิจกรรม และพื้นที่ ในชุมชน ซึ่งแบ่งหัวข้อการวิเคราะห์เป็น ลักษณะทางกายภาพ , ลักษณะทางเศรษฐกิจ , ลักษณะทางสังคมสังคม , การขยายตัวของชุมชน , โครงสร้างชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบเป็นต้น

5.1.1 ช่วงที่ 1 : ชุมชนการเกษตรเพื่อยังชีพ

(อยุธยา – กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3)

จากหลักฐานทางธรณีวิทยา ซึ่งสันนิษฐานว่าบริเวณพื้นที่ศึกษา ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย เคยมีสภาพเป็นทะเลมาก่อน¹ ประกอบกับการสืบค้นข้อมูลต่างๆ พบว่าชุมชนดังกล่าวมีอายุของชุมชนที่ยาวนาน ไม่ว่าจะจากประวัติศาสตร์ของชุมชนที่กล่าวว่าชุมชนมีอายุมาก 300 ปี หรือข้อมูลที่มีปี พ.ศ. ยืนยันก็คือ ปีที่สร้างวัดบางแม่หม้ายในปี พ.ศ. 2300 เท่ากับชุมชนมีอายุไม่ต่ำกว่า 246 ปี อย่างแน่นอน (ปัจจุบันปี พ.ศ. 2546) โดยช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนได้รับผลกระทบจากภัยสงครามเนื่องจากเป็นทางผ่านทัพของพม่าที่จะเข้าตีกรุงศรีอยุธยา

จากการศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงพัฒนาการของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถที่จะสันนิษฐานถึงปัจจัยต่างๆ ที่เลือกพื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชน และรูปแบบทิศทางการขยายตัวของชุมชนที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีต และสามารถที่จะทราบถึงแนวโน้มทิศทางที่ชุมชนจะขยายตัวต่อไปในอนาคต โดยมีแรงจูงใจในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ดังนี้

ทางด้านยุทธศาสตร์ ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวผืนใหญ่ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี และสะดวกในการสัญจรทางน้ำ นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สุพรรณบุรีถือเป็นเมืองหน้าด่านฝั่งตะวันตก ซึ่งมีความสำคัญทั้งทางด้านยุทธศาสตร์ การสงคราม และเป็นเมืองขนาดใหญ่ ดังนั้นบริเวณตำบลบางปลาหมอ รวมถึงชุมชนบ้านบางแม่หม้ายจึงเป็นแหล่งผลิตข้าวสำคัญเพื่อหล่อเลี้ยงคนในตัวเมืองสุพรรณบุรีที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบกับพื้นที่ชุมชนอยู่ไม่ไกลจากกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นเมืองหลวงในอดีตที่เป็นแหล่งการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าขนาดใหญ่ ความสะดวกในเดินทางไปยังตัวเมืองอยุธยาจึงเป็นไปได้ง่าย เนื่องจากมีระยะทางไม่ไกล ประกอบกับสามารถเดินทางได้อย่างสะดวกทั้งทางน้ำและทางบก

ทางด้านภูมิศาสตร์ ในยุคเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย จะอยู่ริมคลองบางแม่หม้าย ในบริเวณที่ลึกเข้าไปจากปากคลองที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งมีสภาพเหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากบริเวณริมแม่น้ำสุพรรณบุรีจะมีกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวและมีลักษณะเป็นคูก้น้ำที่คุดเคี้ยวทำให้เกิดการกัดเซาะของตลิ่งได้ง่ายกว่าบริเวณริมคลองบางแม่หม้าย

¹ ทิวา ศุภจรรยา , ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย , (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2543), หน้า 152.

ในบริเวณที่ตั้งชุมชนนี้มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ และพื้นดินเนื่องจากเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งในอดีตนิยมที่จะตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ลุ่มมากกว่าที่ดอน เหตุผลเนื่องจากต้องการน้ำจากแหล่งน้ำทางธรรมชาติมาทำการเกษตร โดยในพื้นที่จะทำนาข้าวเป็นหลักมาตั้งแต่อดีต ประกอบกับสภาพดินในพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการเพาะปลูก ซึ่งถึงแม้ว่าภายในชุมชนจะมีน้ำท่วมขังในหน้าน้ำทุกปี และก็มีสภาพเช่นน้ำมาตั้งแต่อดีตแล้ว แต่กลับไม่ได้สร้างความเดือดร้อนมากนักกับชุมชน เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานที่อิงกับสภาพทางธรรมชาติอย่างแท้จริงเป็นการแก้ปัญหาโดยใช้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นบ้านใต้ถุนสูงเพื่อหนีน้ำถือเป็นภูมิปัญญาตั้งแต่อดีต ในทางตรงกันข้าม น้ำที่ท่วมในทุกๆปี จะนำเอาตะกอนที่มีแร่ธาตุเหมาะสมแก่การเพาะปลูกพัดพามาตามสายน้ำ

อีกทั้งพื้นที่ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายยังอยู่ใกล้กับบริเวณปากคลองบางแม่หม้ายที่แยกจากแม่น้ำสุพรรณบุรี ทำให้มีความสะดวกในการคมนาคมทางน้ำไม่ว่าจะเป็นการสัญจรภายในพื้นที่ไปมาหาสู่ หรือเดินทางไปยังผืนนาของตนที่อยู่ลึกเข้าไปจากปากคลอง รวมถึงใช้แม่น้ำสุพรรณบุรีในการสัญจรไปนอกพื้นที่ เนื่องจากเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัด

ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายในช่วงที่เป็นชุมชนการเกษตรเพื่อยังชีพ มีลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมสังคม และความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

1) **ลักษณะทางกายภาพ** เป็นชุมชนที่มีลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่เกาะตัวตามแนวลำคลองบางแม่หม้ายบริเวณที่อยู่ลึกเข้าไปจากบริเวณปากคลองที่บรรจบกับแม่น้ำสุพรรณบุรีซึ่งในปัจจุบันชุมชนยังอยู่ในบริเวณที่เดิม โคนสันนิฐานจากตำแหน่งที่ตั้งของวัดร้างที่กระจายอยู่บริเวณชุมชนซึ่งอยู่บริเวณดังกล่าว ทางด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสันนิฐานว่าจะเป็นลักษณะของเรือนเครื่องผูก เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนได้รับผลกระทบจากภัยศึกสงครามมาตลอด ฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้านจึงยังไม่มั่นคงมากนัก ในส่วนของพื้นที่เกษตรอยู่รอบๆหมู่บ้านและบริเวณที่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน มีชีวิตผูกพันกับสายน้ำทั้งการอุปโภค บริโภค และการประกอบอาชีพทางการเกษตร ทางด้านเส้นทางสัญจรภายในชุมชนจะใช้ทางน้ำเป็นหลัก ส่วนทางสัญจรบนบกจะเป็นทางเดินเท้าที่เป็นคันดิน ขนาดไม่กว้างนักพอที่จะให้เกวียนผ่านได้ การสัญจรไปต่างพื้นที่เช่น เมืองสุพรรณบุรี หรือ อยุธยา จะใช้ทางแม่น้ำเป็นหลัก ส่วนการสัญจรไปยังชุมชนที่ไม่ไกลมากนักก็ยังคงใช้เส้นทางน้ำ ยกเว้นช่วงที่ในช่วงหน้าแล้งน้ำในคลองจะแห้งเรือผ่านไม่ได้จึงต้องใช้เกวียน หรือการเดินเท้าแทน

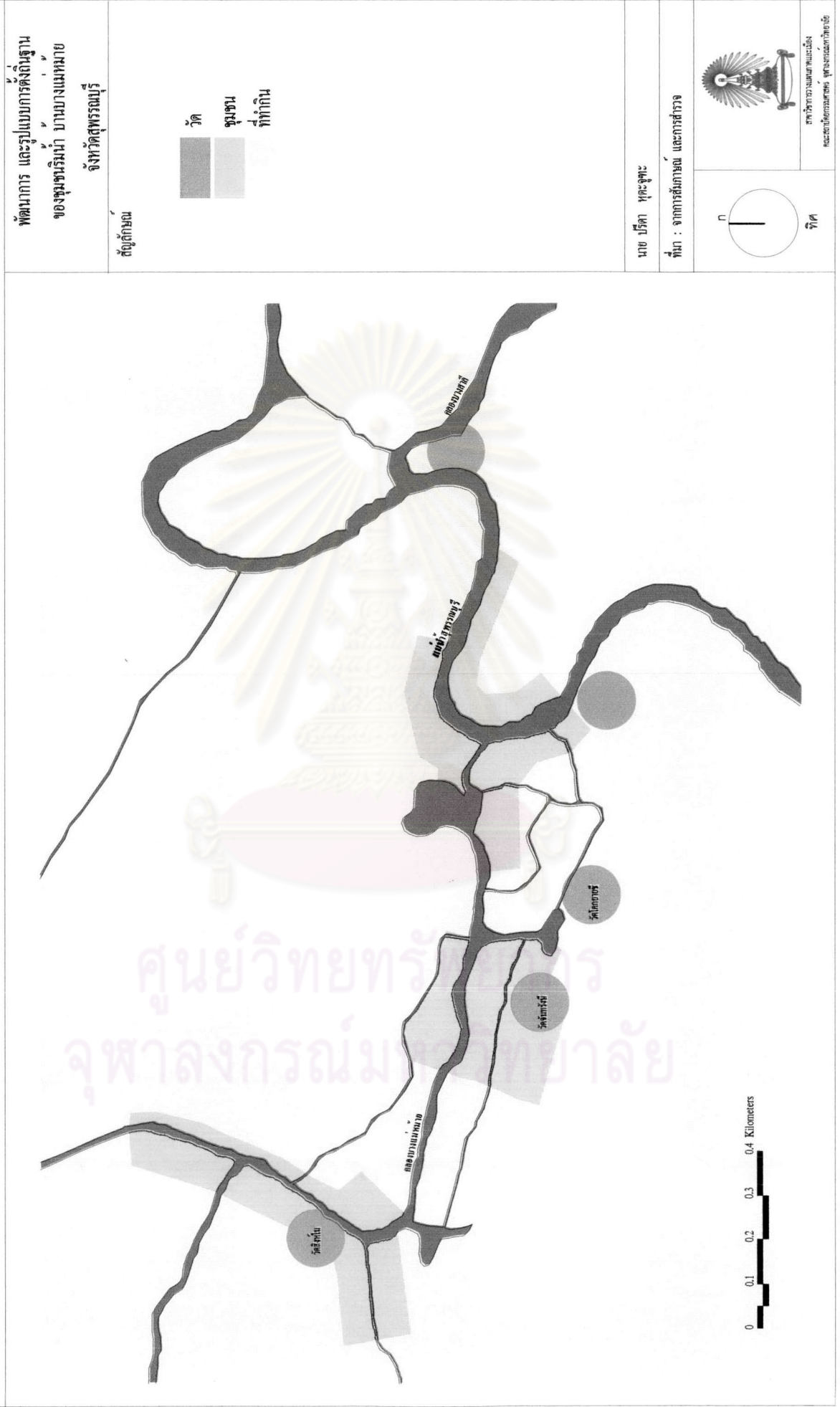
2) **ลักษณะเศรษฐกิจ และสังคม** ระบบเศรษฐกิจจะเป็นแบบพึ่งพาตนเอง และจะเพาะปลูกเพื่อบริโภคเป็นหลัก หากเหลือจากการบริโภคเองจึงจะส่งไปขายยังตัวเมือง ในส่วนของบางอย่างที่ไม่สามารถผลิตได้ในชุมชน เช่น เกลือ กะปิ ผ้า ภาชนะ ก็จะแลกเปลี่ยนมาจากในตัวเมือง หรืออาจจะมีเรือเร่มาขายสินค้าถึงตัวชุมชน ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจในยุคนั้นจึงจะเป็นการซื้อขายในแบบแลกเปลี่ยนสินค้ากันเป็นหลัก

ลักษณะทางสังคมของชุมชน เนื่องจากผู้ที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเป็นชาวบ้านที่มีเชื้อชาติไทยเกือบทั้งหมด ดังนั้นภายในชุมชนมีน้ำบ้านบางแม่หม้ายที่มีลักษณะเชื้อชาติที่เหมือนกันจึงย่อมรู้จักกันเป็นอย่างดีและผูกพันกัน มีปฏิสัมพันธ์กันสม่ำเสมอ มีความเชื่อและความคล้ายคลึงกันของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การติดต่อสื่อสารกันเป็นแบบกันเองไม่มีรูปแบบที่ตายตัว

3) **การขยายตัวของชุมชน** จากการศึกษาตำแหน่งที่ตั้งของวัดร้างต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ ทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่า ชุมชนมีการกระจุกตัวอยู่บริเวณวัดที่มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่บริเวณด้านในคลองบางแม่หม้าย และมีการขยายตัวของชุมชนขนานไปกับคลอง และลำรางที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งก็ยังคงกระจุกตัวอยู่บริเวณด้านในคลอง เนื่องจากบริเวณปากคลองมีสภาพเป็นคู้่งน้ำมีการกัดเซาะสูง โดยการขยายตัวของชุมชนบริเวณปากคลองบางแม่หม้ายจะเกิดในช่วงปลายของสมัยกรุงศรีอยุธยา สังเกตได้จากการเกิดขึ้นของวัดบางแม่หม้าย ที่ตามประวัติของวัดบางแม่หม้ายสร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2300 การขยายตัวของชุมชนในบริเวณนี้ส่วนใหญ่จะเริ่มมีในพัฒนาการของชุมชนในช่วงที่ 2 หรือ ช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีปัจจัยมาจากกิจกรรมทางการค้าเป็นหลัก

4) **โครงสร้างของชุมชน** ในระยะเวลาของพัฒนาการในช่วงนี้ โครงสร้างของชุมชนยังมีความหลากหลายมากนัก เนื่องจากชุมชนยังมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีการยังชีพโดยการทำการเกษตร โครงสร้างของชุมชนจึงประกอบด้วย เส้นทางน้ำ คือ แม่น้ำสุพรรณบุรี คลองบางแม่หม้าย และลำรางต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก เส้นทางน้ำนี้เป็นปัจจัยหลักในการตั้งถิ่นฐาน และเป็นตัวแปรหลักของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีน้ำบ้านบางแม่หม้ายมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ โครงสร้างของชุมชนยังประกอบด้วย วัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชน คือ วัดอาน , วัดโคกยายชี , วัดสิงห์โน และ วัดสิงห์นอก โดยตำแหน่งที่ตั้งของวัดต่างๆ จะอยู่บริเวณลึกเข้าไปในคลองบางแม่หม้ายเป็นส่วนใหญ่ และจะอยู่ติดบริเวณริมคลอง หรือลำรางเป็นหลัก และบริเวณใกล้เคียงกับวัดต่างๆ จะมีชุมชนล้อมรอบอยู่ แต่ชุมชนก็ยังยึดติดอยู่กับพื้นที่ที่น้ำเป็นหลัก โดยพื้นที่ที่รอบชุมชนจะเป็นพื้นที่ทำกิน หรือที่นา ที่มีขนาดกว้างใหญ่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน และมีเส้นทางน้ำย่อยๆ ฝืนน้ำจากแม่น้ำลำคลองเข้าสู่แปลงนาอย่างทั่วถึง

แผนที่ 5.1 แสดงโครงสร้างชุมชนใน 'ช่วงที่ 1' ขุมขุดการเกษตรเพื่อยังชีพ

พัฒนาการ และรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
ของชุมชนริมน้ำ บางแม่หม้าย
จังหวัดสุพรรณบุรี

สัญลักษณ์

วัด
 ชุมชนที่ทำการ
 ที่ทำกิน

นาย ปรีดา หุตะจุงพะ

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ และการสำรวจ

ก

ทิศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุพรรณบุรี
ศูนย์วิทยพักรวจาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5) ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ : ในอดีตชุมชนและตลาดต่างๆ ที่อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรียังมีไม่มากนัก ความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายกับพื้นที่โดยรอบจึงเป็นไปในลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนข้างเคียงซึ่งอยู่ในละแวกเดียวกัน ที่มีลักษณะเป็นชุมชนการเกษตรเพื่อยังชีพเหมือนกัน มีศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีที่เหมือนกัน และนอกจากนั้นผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคตนเองในครัวเรือน หรือในชุมชนก็จะนำไปขายภายในตัวเมืองสุพรรณบุรีที่อยู่ทางทิศเหนือของชุมชน หรือแม้แต่การนำไปขายที่เมืองหลวงคือกรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้น

ดังนั้นภาพรวมของความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายกับพื้นที่โดยรอบจึงเป็นไปในลักษณะที่อยู่ในระดับชุมชนใกล้เคียงรอบๆชุมชนที่มีระยะทางไม่ไกลกันนัก และจะมีความสัมพันธ์กับระดับหัวเมือง และเมืองหลวงในขณะนั้น

5.1.2 ช่วงที่ 2 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ำยุคเริ่มต้น

(กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 – พ.ศ.2466)

เมืองสุพรรณบุรีได้ร้างไปชั่วระยะเวลาหนึ่งหลังจากการกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ในปี พ.ศ.2310 ผู้คนพากันอพยพหลบภัยสงครามไปยังที่ปลอดภัย เรื่องราวของเมืองสุพรรณบุรีได้มาปรากฏอีกครั้ง ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ซึ่งในสมัยนี้ตัวเมืองสุพรรณบุรีได้ย้ายข้ามฝั่งจากเมืองสุพรรณบุรีเดิมในสมัยกรุงศรีอยุธยามาอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำสุพรรณบุรี²

ในสมัยรัตนโกสินทร์ จากการที่ผู้นำราชธานีกรุงเทพฯ ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำสงครามไทยรบพม่า ด้วยการหันมาใช้หัวเมืองสำคัญอย่างราชบุรี กาญจนบุรี ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางเดินทัพเป็นฐานรับศึก และโดยราชธานี คือ กรุงเทพฯ ตั้งอยู่ทางตอนใต้จากอยุธยา ทำให้มีการเปลี่ยนเส้นทางเดินทัพจากสมัยอยุธยา ที่ผ่านกาญจนบุรีเก่า พนมทวน สุพรรณบุรี อ่างทอง เข้าสู่อยุธยา มาเป็นเส้นทางกาญจนบุรี ราชบุรี นครปฐม และธนบุรี เส้นทางเดินทัพใหม่จึงไม่ผ่านเมืองสุพรรณบุรี ตลอดช่วงต้นรัตนโกสินทร์ สุพรรณบุรีจึงไม่อยู่ในสมรภูมิมิระหว่างกองทัพทั้งสอง³

การที่เมืองสุพรรณบุรีไม่ได้เข้าร่วมสงครามโดยตรง บ้านเมืองและชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายจึงเริ่มฟื้นตัวอย่างช้า ๆ มีการขยายตัวของประชากร และชุมชน มีรูปแบบการใช้ชีวิตที่มั่นคงและดีขึ้น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนที่มีเชื้อสายจีนได้ความว่าเริ่มมีชาวจีนเข้ามาตั้งรกราก

² กรมศิลปากร , สุพรรณบุรีเมื่อวันวาน , (กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์(1977)จำกัด, 2545),หน้า 14.

³ วารุณี ไอสถารมย์ , วัฒนนาการเมืองสุพรรณ : ศึกษาพัฒนาการชุมชนเมืองจากพุทธศตวรรษที่ 6 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 , (รายงานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2540) ,หน้า 177.

รากภายในชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่จะเข้ามาทำการค้าขายเป็นหลัก และต่อมาเริ่มมีชาวจีนอพยพเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งโดยมากจะเป็นญาติพี่น้องของผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนแล้ว การค้าที่เติบโตขึ้นในช่วงยุคสมัยนี้ทำให้รูปแบบการใช้ชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากยุคแรก

1) **ลักษณะทางกายภาพ** ในบริเวณที่เป็นที่พักอาศัยของชาวบ้านดั้งเดิมไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก ยังคงตั้งถิ่นฐานเกาะไปตามริมน้ำอย่างเหนียวแน่น แต่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเป็นเรือนไม้จริงมากขึ้นจากการที่ฐานะและความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น ขนาดของชุมชนจะเริ่มขยายขึ้นเป็นกลุ่มๆ โดยจะเป็นทั้งกลุ่มเครือญาติ และกลุ่มเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนมกันมาช้านาน การขยายของชุมชนเกิดจากครอบครัวที่ขยาย และมีประชากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากชุมชนไม่ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามที่มีการเกณฑ์ชาวบ้านไปรบ หรือถูกข้าศึกกวาดต้อนไปเป็นเชลย

ทางด้านการสัญจรก็ยังไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก การสัญจรทางบกยังคงเป็นทางเกวียนที่มีลักษณะเป็นทางดิน สำหรับเดินเท้า หรือเป็นทางต้อนวัว ควาย การสัญจรทางน้ำยังคงมีบทบาทอยู่ จะเปลี่ยนแปลงก็เฉพาะรูปแบบของเรือที่ได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การตั้งถิ่นฐานในช่วงนี้บริเวณปากคลองบางแม่หม้ายที่บรรจบกับแม่น้ำสุพรรณบุรีจะเริ่มมีบทบาทมากขึ้น และถือเป็นจุดเปลี่ยนจากชุมชนการเกษตรเพื่อยังชีพ มาเป็น ชุมชนตลาดทำน้ำ และชุมชนการเกษตรเพื่อการค้าซึ่งเป็นบทบาทใหม่ของชุมชน

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้มีเรือเมล์หรือที่เรียกว่า⁴ “เรือเขียว” “เรือแดง” ให้บริการทำให้การเดินทางไปยังพื้นที่ไกล ๆ เช่น กรุงเทพฯ ทำได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น โดยบริษัท “เรือเขียว” มีหลวงมิลินทวนิช เป็นเจ้าของ และบริษัท “เรือแดง” มีฝรั่งมาเป็นหุ้นส่วน โดยเรียกชื่อบริษัทว่า สยามสตรีมแพคเกจจ (Siam Stream Package) เรือเมล์แดง จะมีชื่อเรือว่า แคลวิน และแต่ละลำมีเลขกำกับว่า แคลวิน 1, 2, 3

ยุคต่อมาช่วงปี พ.ศ.2454 ได้เปลี่ยนเป็นเรือสองชั้น ของบริษัทสุพรรณขนส่ง จำกัด โดยพระยาสุนทรสงคราม(อ๊ กวรรณสูต) ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรีในสมัยนั้น ได้ชักชวน นายเทียนเที่ยง เทียนไต้ กวรรณสูต เปิดกิจการเดินเรือ สุพรรณขนส่ง จำกัด มีการให้บริการ 2 เส้นทาง คือ

สุพรรณบุรี - จั้วราย ต่อเรือใหม่ จั้วราย-ท่าเตียน (เข้าคลองขุดชัยพฤกษ์-เข้าปากแม่น้ำเจ้าพระยา)

⁴ สัมภาษณ์ อุดม ทัพไพเราะ,ประธานสภาเทศบาลตำบลบางปลาหมอ,อายุ 54 ปี,10 ตุลาคม 2546

สุพรรณบุรี - จั้วราย ต่อเรือใหม่ จั้วราย-ศาลายา(เข้าคลองมหาสวัสดิ์)ต่อรถไฟเข้ามา
บางกอกน้อย ราคา จากตลาดเก่าห้องราคา 1.75 บาท

สุพรรณบุรี - บ้านแพน - ท่าเตียน ราคาจากตลาดเก่าห้อง 2 บาท

ในส่วนของเรือสินค้า ส่วนใหญ่จะเป็นเรือโยงบรรทุกข้าวเปลือกของพ่อค้า และเรือสินค้าที่
นำออกไปขายกรุงเทพฯ เรือพวกนี้พ่อค้าเป็นเจ้าของ มีเส้นทางเดินเรือ 2 เส้นทาง คือ

1)สายสุพรรณบุรี-เก่าห้อง-บางปลาหมอ-คอวัง-บางแม่หม้าย-บางสาม-บางหลวง-เข้าคลอง
ซุดชัยพฤกษ์-บางกอกน้อย กรุงเทพฯ

2)สายสุพรรณบุรี-เก่าห้อง-บางปลาหมอ-เข้าประตูน้ำบางยี่หน-บ้านสุด-บ้านแพน-กรุงเทพฯ
สินค้าที่จะบรรทุกไปกับเรือเพื่อส่งไปขายที่กรุงเทพฯ จะเป็นพวกผลผลิตทางการเกษตร
เช่น หมู ปลา ไก่ ข้าวเปลือก เป็นต้น โดยจะไปขนถ่ายกันที่ท่าเตียน ขากลับ พวกเรือบรรทุก
ข้าวเปลือกจะเป็นเรือเปล่าหรือสินค้าเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพราะต้องการให้เรือมีน้ำหนักเบา เนื่อง
จากเที่ยวกลับจะต้องแล่นทวนกระแสน้ำ หากเรือหนักจะทำให้เสียเวลาในการเดินทาง ส่วนพวก
เรือสินค้าอื่น ๆ เที่ยวกลับจะซื้อสินค้าจากกรุงเทพฯกลับมาขาย เช่น หมาก น้ำตาล อุปกรณ์ก่อสร้าง
น้ำมันเชื้อเพลิง เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ เป็นต้น

2) **ลักษณะเศรษฐกิจ และสังคม** จากการที่ชุมชนฟื้นตัวจากการว่างเว้นของภัยจาก
สงครามมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเริ่มมีความมั่นคงในชีวิต และทรัพย์สินมาก
ขึ้น ซึ่งจากการเกิดขึ้นของตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าภายในบริเวณชุมชน สันนิษฐานว่าในยุค
แรกๆของตลาดจะเป็นตลาดแบบชั่วคราว หรือตลาดนัด ไม่มีการปลูกสร้างอาคารที่มั่นคงถาวรมาก
นัก และมีท่าเรือในการซื้อขายแลกเปลี่ยน หรือขนถ่ายสินค้า และชาวไทยที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่
กับชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่เริ่มมีปฏิสัมพันธ์กัน โดยชาวบ้านในพื้นที่ที่จะทำการเกษตรปลูกข้าวมา
ตั้งแต่ดั้งเดิม และชาวจีนที่เพิ่งเดินทางเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่ก็นิยมที่จะประกอบอาชีพค้าขาย
แลกเปลี่ยนสินค้า โดยพื้นที่ที่เกิดกิจกรรมประเภทตลาดทำน้ำจะอยู่บริเวณลานหน้าวัดบาง
แม่หม้ายซึ่งเดิมมีลักษณะเป็นที่โล่งติดริมน้ำ ใกล้กับป่าช้าของวัด⁵

ลักษณะทางเชื้อชาติของชาวบ้านในยุคนี้เริ่มมีชาวจีนเข้ามาทำการค้าขายในพื้นที่ แต่ก็ถือ
ได้ว่ามีจำนวนน้อยมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นคนเชื้อชาติไทยที่อยู่มาแต่ดั้งเดิม ซึ่งแตกต่างกับ
หลายๆหมู่บ้านทางตอนเหนือของหมู่บ้านขึ้นไปตามแม่น้ำสุพรรณบุรี จะมีการผสมกันของเชื้อชาติ
เช่น พวกลาวพวนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนล่างของเมืองสุพรรณบุรี แต่ถึงแม้ว่าภายในชุม
ชนเริ่มมีชาวจีนเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่ก็ไม่ได้สร้างปัญหา หรือความขัดแย้งต่อชาวบ้านดั้งเดิม

⁵ สัมภาษณ์ เสริมศักดิ์ วิริยะประสิทธิ์, อายุ 77 ปี ,30 เมษายน 2546.

ในชุมชนแต่อย่างใด เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอุปนิสัยถ้อยที่ถ้อยอาศัย และมีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ ประกอบกับการประกอบอาชีพทำมาหากินที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะ ผู้ผลิต กับผู้จำหน่าย

3) การขยายตัวของชุมชน จากแผนที่ทางภูมิศาสตร์ บริเวณชุมชน เมื่อปี พ.ศ.2460 (แผนที่5.2) ซึ่งเป็นข้อมูลทางแผนที่ที่เก่าที่สุดในการศึกษาพบว่า ชุมชนได้มีการขยายตัวตามแนวคลองบางแม่หม้ายไปสู่บริเวณปากคลองบางแม่หม้ายมากขึ้น โดยบริเวณชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรี มีจำนวนบ้านเรือนอยู่ 131 หลัง โดยการตั้งถิ่นฐานบริเวณปากคลองบางแม่หม้ายยังมีจำนวนไม่มากนัก และในส่วนของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำสุพรรณบุรี มีจำนวนบ้านเรือนอยู่ 40หลัง ซึ่งมีความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนค่อนข้างมากเนื่องจากบริเวณดังกล่าวอยู่บริเวณคู้่งน้ำฝั่งที่ไม่ถูกกั้นขวางจึงมีความเหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน ในขณะที่ช่วงเวลาดังกล่าว วัดภายในชุมชนมีอยู่ 4 แห่ง คือ วัดอาน วัดสิงห์ใน วัดโบสถ์(วัดบางแม่หม้าย) และวัดท่าเจริญ โดยบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น เช่น ชุมชนบ้านบางเลน บ้านบางกุ่ม และบ้านช้าง เป็นต้น

4) โครงสร้างของชุมชน พื้นที่ชุมชนในช่วงเวลานี้ยังคงมีโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานหลักๆ เหมือนกับในช่วงแรกของการพัฒนาชุมชน คือ เส้นทางน้ำ เช่นแม่น้ำสุพรรณบุรี คลองบางแม่หม้าย และลำรางต่างๆ วัดต่างๆ ชุมชน และที่ทำกิน แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือ ขนาด และจำนวนของโครงสร้าง ที่เพิ่มขึ้นและลดลง

จากการที่พื้นที่ชุมชนมีความปลอดภัยจากศึกสงคราม ทำให้มีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินมากขึ้น ชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่และรูปแบบของการค้าขายเป็นตัวแปรหลักทำให้ชุมชนมีพัฒนาการที่เปลี่ยนไป จากการเกิดขึ้นของตลาดและกิจกรรมทางการค้าขายทำให้ชุมชนขยายตัวมาทางปากคลองมากขึ้น ในขณะเดียวกันชุมชนที่อยู่บริเวณปลายคลองก็เริ่มเบาบางลง วัดสิงห์ใน วัดสิงห์นอก และวัดโคกยายชี จึงกลายเป็นวัดร้างในช่วงระยะเวลาดังกล่าว และมีวัดเกิดขึ้นใหม่ คือ และวัดท่าเจริญ นอกจากนี้บริเวณรอบๆ พื้นที่ชุมชนก็มีวัด และชุมชนต่างๆ เกิดขึ้นโดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำสุพรรณบุรี เช่น วัดปากคลอง บริเวณปากคลองบางสาส์ และวัดบางเลน บริเวณชุมชนบ้านบางเลน เป็นต้น

4) ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ จากการที่ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายเริ่มมีบทบาททางการค้าในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น และเริ่มที่จะเป็นศูนย์กลางการค้าซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในระดับชุมชนกับชุมชนใกล้เคียงไปจนถึงระดับตัวเมือง เนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม และมีกิจกรรมทางการค้าที่มีการเติบโตขึ้นตามลำดับ ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงจึงนิยมที่จะเดินทางเข้ามาภายในตัวชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย เพื่อที่จะนำผลผลิตทางการเกษตรเข้ามาขาย และซื้อสินค้าต่างๆ กลับไป ในส่วนความสัมพันธ์ในระดับตัวเมือง คือ

แผนที่ 5.3 แสดงโครงสร้างชุมชนใน ช่วงที่ 2 ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทหาน้ำยุคเริ่มต้น

พัฒนาการ และรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
ของชุมชนริมน้ำ บ้านบางแม่หม้าย
จังหวัดสุพรรณบุรี

สัญลักษณ์

- วัด
- วัดร้าง
- ชุมชน
- ตลาด
- ท่าเรือ
- ที่กั้น

นาย บัณฑิต มุระจุง

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ และการสำรวจ

ทิศ

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรเพื่อที่จะส่งเข้าไปขายภายในตัวเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี และหัวเมืองใหญ่รวมถึงกรุงเทพมหานคร โดยพ่อค้าคนกลางซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน และใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำในการขนส่งสินค้าจากชุมชนไปจำหน่ายยังนอกพื้นที่ และนำสินค้าจากนอกพื้นที่เข้ามาขายภายในชุมชน

ดังนั้นภาพรวมของความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายกับพื้นที่โดยรอบจึงเป็นไปในลักษณะที่เกิดจากกิจกรรมทางการค้าเป็นหลัก

5.1.3 ช่วงที่ 3 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ายูครุ่งเรือง

(พ.ศ.2466 – พ.ศ.2516)

จากการที่ชุมชนริมน้ำได้มีพัฒนาการทางด้านการค้าขายเกิดขึ้น และเป็นบทบาทสำคัญที่ส่งต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนโดยรวม โดยศูนย์รวมของกิจกรรมการค้าจะมีลักษณะเป็นตลาดที่ไม่ถาวร และอยู่บริเวณลานหน้าวัดบางแม่หม้าย ซึ่งต่อมากิจกรรมทางด้านการค้าที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และเติบโตขึ้นตามลำดับ ส่งผลให้เกิดแนวความคิดที่จะสร้างตลาดที่ถาวรขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ และผู้ขาย รวมถึงการรองรับกิจกรรมทางการค้าที่มีแนวโน้มว่าจะขยายตัวขึ้นไป

โดยเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2466 ได้มีชาวจีนที่ชื่อ “จ้วน” เดินทางมาจากเมืองจีน ได้เช่าที่จากวัดบางแม่หม้ายซึ่งในอดีตบริเวณดังกล่าวเป็นป่าช้า และทำการสร้างเป็นเรือนแถวไม้ดังกล่าว 24 ห้อง เป็นตึกแถวคู่หันหน้าเข้าหากัน 20 ห้อง ตึกขวางน้ำอีก 4 ห้อง ปัจจุบันได้มีการปลูกสร้างเพิ่มเติมจนเต็มพื้นที่ตลาดในปัจจุบัน โดยอาคารส่วนใหญ่จะเป็นเรือนแถวไม้ 1 ถึง 2 ชั้น ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อของ “ตลาดบางแม่หม้าย” มาจนถึงปัจจุบัน

การเกิดขึ้นของตลาดทำน้ายูที่มีความถาวร และมั่นคงมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้พัฒนาการทางด้านการค้าภายในชุมชนมีบทบาทมากยิ่งขึ้น จนเรียกได้ว่าเป็นจุดสูงสุดของกิจกรรมทางด้านการค้าที่มีในพื้นที่ รวมถึงฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนที่ดีขึ้นตามบทบาททางด้านการค้าที่รุ่งเรืองอย่างมาก

1) **ลักษณะทางกายภาพ** รูปแบบการตั้งถิ่นฐานภายในชุมชนยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นย่านพักอาศัย ซึ่งยังคงยังคงตั้งถิ่นฐานเกาะไปตามริมน้ำอย่างเหนียวแน่น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในบริเวณดังกล่าวจะเป็นจำนวน และความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนที่เพิ่มมากขึ้น จากการขยายตัวของชุมชน และสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนที่จัดได้ว่าดีมากในช่วงเวลาดังกล่าว

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดจะเป็นบริเวณตลาดบางแม่หม้ายที่ได้มีการสร้างขึ้นใหม่ในช่วงระยะเวลานี้ โดยเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ไม่ได้พึ่งพาสายน้ำมากนัก นอกจากการการสัญจร ประกอบกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมก็มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจากเดิมที่บ้านเรือนส่วนใหญ่จะเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง กลายมาเป็นเรือนแถวแบบชาวจีน ที่สร้างขึ้นมาเพื่อทำการค้าเป็นหลัก และสามารถพักอาศัยไปในตัว โดยผู้ที่เข้ามาทำการค้าขายเกือบทั้งหมดจะเป็นชาวจีน หรือชาวไทยเชื้อสายจีน แต่ในระยะต่อมาเมื่อตลาดมีการเจริญเติบโตอย่างมาก ชาวบ้านดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในชุมชน เริ่มที่จะเข้ามาขอเช่าพื้นที่วัดเพื่อสร้างเรือนแถวสำหรับค้าขายสินค้า และบางส่วนแบ่งให้เช่าสำหรับทำการค้าขายเช่นกัน

ภาพที่ 5.1 การสัญจรบริเวณแม่น้ำ

ถ่ายบริเวณริมแม่น้ำ สุพรรณบุรี
บริเวณหน้าโรงสี ปี พ.ศ.2506

ที่มา : นายเสริมศักดิ์ วิริยะประสิทธิ์

ภาพที่ 5.2 การสัญจรบริเวณลำคลองในอดีตที่

มีลักษณะคล้ายกับการสัญจรใน
ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย

ที่มา : หนังสือสุพรรณบุรีเมื่อวันวาน

ทางด้าน การสัญจรภายในชุมชนนั้น การสัญจรทางน้ำยังคงมีบทบาทอยู่ และในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นตามบทบาททางการค้าในบริเวณพื้นที่ชุมชนเพิ่มขึ้นตามลำดับ ซึ่งนอกจากการสัญจรไปมาหาสู่ของคนในชุมชนและระหว่างชุมชนแล้ว ยังใช้การสัญจรทางน้ำในการขนส่งสินค้าเข้าออกระหว่างพื้นที่ซึ่งยังคงใช้เส้นทางสัญจรไม่แตกต่างจากในยุคเริ่มต้นการค้าขายมากนัก

2) **ลักษณะเศรษฐกิจ และสังคม** จากการที่อาชีพเก่าแก่ และดั้งเดิมของชาวบ้านชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายคือการทำการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาข้าว ซึ่งข้าวเปลือกที่เก็บเกี่ยวได้จะมีเจ้าแก่วาชาวจีนถ่อเรือเอี่ยมจิ้นมารับซื้อถึงบ้านหรือนาโดยเป็นลักษณะพ่อค้าคนกลาง โดยจะนำข้าวไปขายต่อยังโรงสีนอกพื้นที่ เนื่องจากในอดีตภายในชุมชน หรือแม้แต่บริเวณอำเภอบางปลาม้ายังไม่มีโรงสี พ่อค้ามักจะนำข้าวเปลือกบรรทุกทุกลงเรือล่องลงใต้ไปตามแม่น้ำสุพรรณบุรีไปขายยังโรงสีที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และสินค้าที่จะนำเข้าไปขายที่กรุงเทพมหานครซึ่งจะเป็นสินค้าที่เกิดจากอาชีพเสริมของเกษตรกรนอกจากการปลูกข้าว จะเป็น

ปลา ถั่วเขียว ถั่วลิสง ผัก เบ็ด และไก่ ฯลฯ ก็จะมีพ่อค้ารับไปขายจากชุมชนล่องเรือลงใต้ตามแม่น้ำสุพรรณบุรี และจะแยกเข้าคลองมหาสวัสดิ์ (คลองซุดชัยพฤกษ์) ที่จังหวัดนครปฐมที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่กรุงเทพมหานคร และจะนำสินค้าไปขายที่ท่าเตียน ซึ่งเป็นท่าเรือสินค้า

ในระยะหลังบริเวณตลาดทำน้ำจะเริ่มมีการสร้างอาคารที่เป็นตลาดที่ถาวรมากขึ้นโดยการเช่าที่จากวัดบางแม่หม้าย ซึ่งผู้ที่เป็นคนสร้างตลาดก็เป็นคนเชื้อสายจีนนั่นเอง ภายหลังจากมีตลาดที่สมบูรณ์มากขึ้น กิจกรรมการค้าก็เริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น มีการนำสินค้านอกพื้นที่เข้ามาขายภายในตลาด เช่น มีร้านตัดเสื้อโดยจะซื้อผ้ามาจากกรุงเทพฯ และมาตัดที่นี่ มีร้านขายของชำ ร้านขายยา ร้านขายทอง ฯลฯ และจะมีตลาดนัดบริเวณลานหน้าวัดบางแม่หม้ายทุกวันพระ เป็นพ่อค้าแม่ค้าจากที่อื่นซึ่งจะเป็นตลาดนัดที่มีผู้ขายและผู้ซื้อจำนวนมากที่จะเข้ามาจับจ่ายสินค้าที่หลากหลายหลังจากการทำบุญในวันพระ

จากสภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นจากการค้าขายข้าวส่งผลให้ลักษณะทางสังคมของคนในชุมชนช่วงนี้เรียกได้ว่าเป็นจุดสูงสุดของชุมชนก็ว่าได้ เพราะจากการค้าขายที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่อย่างมาก ทำให้ฐานะของคนในพื้นที่ดีขึ้นตามลำดับ มีเศรษฐกิจเกิดขึ้นใหม่จำนวนมาก จะเห็นได้จากการปลูกสร้างบ้านเรือนที่มีความเอาใจใส่ทางด้านความสวยงามคงทนมากขึ้น มีเรือนไทยที่สวยงามเกิดขึ้นในยุคนี้เป็นจำนวนมาก และเมื่อชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นการทำนุบำรุงพระศาสนาก็มีตามมาอย่างขาดไม่ได้ตามความเชื่อของชาวพุทธ ซึ่งจะสังเกตได้จากจำนวนวัดในพื้นที่ในอดีตมีถึง 5 แห่ง (ปัจจุบันเหลืออยู่ 3 แห่ง) นอกจากนั้นวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็ยังคงดำเนินชีวิตไม่ต่างกับชุมชนในช่วงชุมชนการเกษตรเพื่อยังชีพเป็นส่วนใหญ่

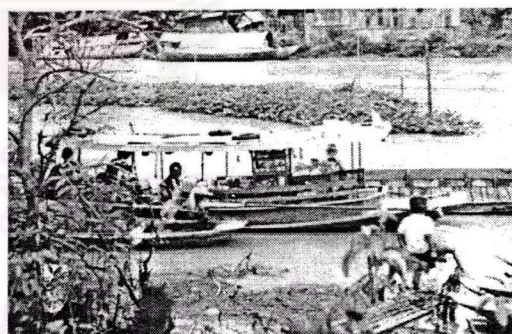
ภาพที่ 5.3 ท่าเรือสินค้าในอดีตที่มีลักษณะคล้าย

กับท่าเรือสินค้าบริเวณ ตลาดบางแม่หม้าย

ที่มา : รูปจากหนังสือสุพรรณบุรีเมื่อวันวาน

ถ่ายที่ ท่าเรือสงวน อ.เมืองสุพรรณบุรี

เมื่อ ปี พ.ศ.2479

ภาพที่ 5.4 เรือขายของในอดีต ถ่ายบริเวณริม

แม่น้ำสุพรรณบุรี บริเวณปากคลอง

บางแม่หม้าย

เมื่อปี พ.ศ.2506

ที่มา : นายเสริมศักดิ์ วิริยะประสิทธิ์

3) การขยายตัวของชุมชน จากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2500 (ภาพที่ 5.5) จะเห็นว่าบ้านเรือนตั้งรวมกลุ่มยาวไปตามริมน้ำ ทั้งบริเวณริมแม่น้ำสุพรรณบุรี และบริเวณริมคลองบางแม่หม้าย โดยจะมีกลุ่มอาคารที่เกาะตัวกันค่อนข้างหนาแน่นบริเวณปากคลองบางแม่หม้ายที่บรรจบกับแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของวัดบางแม่หม้าย และวัดท่าเจริญ รวมถึงเป็นที่ตั้งของตลาดบางแม่หม้ายเป็นบริเวณที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่จำนวนมากซึ่งมีค่านิยมที่ชอบอาศัยอยู่ในเรือนแถวเพื่อใช้สำหรับพักอาศัย และค้าขายได้นี้จึงมีกลุ่มอาคารที่ใช้เป็นร้านค้าและที่พักอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และอีกบริเวณหนึ่งที่มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนเกาะตัวกันเป็นกลุ่มก้อนคือบริเวณริมคลองบางแม่หม้ายใกล้กับวัดอานซึ่งจะเป็นกลุ่มของบ้านพักอาศัยในลักษณะเรือนไทยเดิมเกือบทั้งหมด นอกจากนั้นบ้านเรือนก็จะกระจายตัวกันออกไปและมีลักษณะกลุ่มอาคารใหญ่บ้างเล็กบ้างขึ้นอยู่กับขนาดของครอบครัวแต่ยังคงเกาะอยู่กับบริเวณริมน้ำอย่างเหนียวแน่น ทางด้านเส้นทางคมนาคมจะสังเกตเห็นแนวถนนเลียบบคลองชลประทาน (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 ในปัจจุบัน) เพียงเส้นเดียวส่วนเส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้านยังคงเป็นทางดินสำหรับการสัญจรทางเท้าและวัวควาย

จากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2510 (ภาพที่ 5.6) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 10 ปีต่อมา พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนไม่มากนัก โดยกลุ่มอาคารบริเวณตลาดบางแม่หม้ายเริ่มมีการขยายตัวออกมาทางด้านทิศตะวันตกแต่ยังคงเกาะอยู่บริเวณริมคลองบางแม่หม้ายอยู่ ในส่วนของบ้านเรือนที่กระจายตัวอยู่ตามริมคลองบางแม่หม้ายแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลง จะมีเพียงการปลูกบ้านเพิ่มขึ้นจากเดิมไม่กี่หลัง แต่ในส่วนของพื้นที่รอบนอกชุมชนโดยเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำสุพรรณบุรีมีการปลูกสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และเส้นทางคมนาคมยังคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

4) โครงสร้างของชุมชน โครงสร้างของชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความแตกต่างกับพัฒนาการของชุมชนในยุคเริ่มต้นการค้าขายเท่าใดนักโครงสร้างใหม่ๆ ที่เพิ่มขึ้นจากเดิมที่เคยมีอยู่ในชุมชน จะเกิดขึ้นจากชาวจีนที่เดินทางเข้ามาอยู่อาศัย และทำการค้าขายในพื้นที่ชุมชน กิจกรรมทางการค้าก่อให้เกิดโครงสร้างใหม่ คือ ตลาดบางแม่หม้าย ที่ต่อมามีบทบาทสำคัญอย่างมากในพัฒนาการของชุมชน และนอกจากนี้การพัฒนาทางด้านการศึกษา ยังก่อให้เกิดมีการจัดตั้งมีโรงเรียนบางแม่หม้ายขึ้นบริเวณวัดบางแม่หม้าย เกิดขึ้นในระยะหลังของช่วงเวลาดังกล่าว

5) ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ : บริเวณพื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนที่มีตลาดทำน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งในบริเวณนั้น ซึ่งมีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันอย่างคึกคัก ความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายกับพื้นที่ข้างเคียงไม่ว่าจะเป็นทางด้านทิศเหนือของชุมชน คือ บ้านบางใหญ่ บ้านบางเลน ทางด้านทิศใต้ของชุมชน คือ บ้านช้าง บ้านโพธิ์

ภาพที่ 5.5 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ชุมชน ปี พ.ศ.2500 ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ภาพที่ 5.6 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ชุมชนปี พ.ศ.2510 ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ทางทิศตะวันออกของชุมชน คือ บ้านบางกุ้ง บ้านมอญ บ้านใหม่ และทางทิศตะวันตกของชุมชน คือ บ้านลำปาล้า บ้านดอนแพบ โดยแต่ละชุมชนจะมีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกับชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย โดยเฉพาะการทำนา หรือผลิตผลทางการเกษตรต่างๆ ที่ตลาดบ้านบางแม่หม้ายมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการค้าขาย และกระจายสินค้าไปยังพื้นที่ต่างๆ

นอกจากความสัมพันธ์ในกลุ่มชุมชนที่อยู่โดยรอบ ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายแล้ว ยังมี การแลกเปลี่ยนสินค้ากันระหว่างตลาดที่สำคัญๆ ในบริเวณใกล้เคียงไป ไม่ว่าจะเป็นตลาดในตัวเมืองสุพรรณบุรี หรือท่าห้องซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ที่มีสินค้ามากมายหลายชนิด นอกจากนี้ยังมี ตลาดคอวังซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนตามแม่น้ำสุพรรณบุรี หรือตลาดบ้านสุดซึ่งอยู่ทางทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชน สามารถสัญจรถึงกันทางคลองสาขาสีที่แยกจากแม่น้ำสุพรรณบุรี บริเวณพื้นที่ชุมชนทิศเหนือ และตลาดที่มีความสำคัญอีกตลาดหนึ่งก็คือ ตลาดบางลี่ ซึ่งอยู่ทางทิศ ใต้ของชุมชน

แผนที่ 5.4 แสดงที่ตั้งตลาดในบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน
ที่มา : จากหนังสือ เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง หน้า 10

ผลิตผลทางการเกษตรยังมีพ่อค้าชาวจีนรับซื้อและทำการขนส่งโดยทางเรือไปขายยังตัวเมืองต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไป ไม่ว่าจะเป็นตัวเมืองสุพรรณบุรี แต่ส่วนใหญ่จะถูกขนไปยังนครชัยศรี เพื่อนำข้าวไปขายโรงสี และบางส่วนก็นำเข้าไปขายยังกรุงเทพมหานคร ดังนั้นความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายกับพื้นที่โดยรอบ จะมีความสัมพันธ์ในทุกระดับตั้งแต่ชุมชนกับชุมชนข้างเคียง จนถึงระดับชุมชนกับเมือง ไม่ว่าจะไกลหรือใกล้โดยใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางเชื่อมต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นหลัก

5.1.4 ช่วงที่ 4 : ชุมชนการเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน (พ.ศ.2516 – ปัจจุบัน)

ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่เส้นทางคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทอย่างมากในชุมชน โดยที่เส้นทางคมนาคมทางบก หรือถนนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และวิถีชีวิต ของคนในชุมชน โดยในระยะแรก ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 สายสุพรรณบุรี – บางสาม ที่ในอดีตมีสภาพเป็นเพียงคันดินของคลองชลประทาน หรือที่ระยะแรกชาวบ้านเรียกว่าถนนเลียบบคลองชลประทาน โดยสภาพถนนเป็นถนนที่รถกระบะหรือรถบรรทุกสามารถวิ่งได้ยกเว้นช่วงหน้าฝนที่ไม่สามารถวิ่งในเส้นทางดังกล่าว ซึ่งในขณะนั้นความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนยังไม่เกิดขึ้นมากนัก แต่ในระยะหลัง ในปี พ.ศ.2516¹ ได้มีการพัฒนาจากถนนคันดินธรรมดาเป็นถนนลูกรัง ที่สามารถสัญจรได้ทุกฤดูกาลและมีความสะดวกสบายในการสัญจรมากขึ้น และใน ปี พ.ศ.2529 ได้มีการพัฒนาถนนสายดังกล่าวจากถนนลูกรังเป็นถนนลาดยาง ซึ่งจุดนี้เองที่เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน

1) ลักษณะทางกายภาพ มีการผสมผสานของการใช้พื้นที่ในการพัฒนาแบบสมัยใหม่กับรูปแบบเดิม สภาพการตั้งถิ่นฐานรวมถึงรูปแบบอาคารจึงมีการผสมปนเปกัน ทั้งอาคารที่หันหน้าเข้าหาน้ำและอาคารสมัยใหม่ที่หันหลังเข้าหาน้ำซึ่งจะพบได้บริเวณริมเส้นทางถนนสายหลัก และบางส่วนของถนนสายรอง เริ่มมีการเชื่อมต่อดถนนซอยต่างๆจากถนนสายหลักและสายรองเพื่อเป็นเส้นทางในการสัญจรเข้าบ้านทั้งในรูปแบบของถนนซอยที่รถยนต์สามารถสัญจรได้ และทางเดินเท้า มีการเปลี่ยนจากถนนผิวดินลูกรังเป็นถนนลาดยาง และในบางซอยมีการปรับปรุงเป็นถนนคอนกรีต การปรับปรุงผิวถนนส่งผลให้การเดินทางในหมู่บ้านมีความสะดวกยิ่งขึ้น รถยนต์และจักรยานยนต์กลายเป็นพาหนะที่ได้รับความนิยมแทนเรือที่เคยใช้กันมาตั้งแต่อดีต อย่างไรก็ตามขนาดความกว้างของถนนยังคงเป็นถนนแคบๆ ที่มีสัดส่วนสัมพันธ์กับบ้านและกลุ่มบ้าน

เส้นทางถนนที่ได้รับการพัฒนาจากทางดินธรรมดาที่มีระดับความสูงเท่ากับระดับพื้นดินทั่วไปของหมู่บ้าน มาเป็นเส้นทางถนนที่ได้รับการพัฒนาโดยการยกระดับของพื้นถนนให้สูงกว่า

¹ สัมภาษณ์ ธวัชชัย นันทนานนท์, อายุ 61 ปี , 23 พฤษภาคม 2546

ระดับดินเดิม ทำให้ช่วงฤดูกาลที่มีน้ำท่วมซึ่งแต่เดิมน้ำจะท่วมทั้งชุมชน ระดับของถนนจึงกลายเป็นเขื่อนแบ่งพื้นที่ที่น้ำท่วมกับพื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึงอย่างชัดเจน โดยพื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึงจะเป็นบริเวณที่ได้รับการพัฒนาหลังจากเส้นทางถนนได้สร้างขึ้นจึงมีการถมระดับที่ดินให้มีความสูงที่อยู่ในระดับเดียวกัน หรือสูงกว่าระดับถนนเพื่อหนีปัญหาน้ำท่วมซึ่ง ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ลักษณะทางกายภาพ และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนเปลี่ยนไป

2) **ลักษณะเศรษฐกิจ และสังคม** ระบบคมนาคมที่มีความสะดวกมากขึ้น แต่ก็ได้ทำลายรูปแบบการค้าแบบตลาดทำน้ำที่เคยมีมา เนื่องจากการพัฒนาเส้นทางถนนสายเลียบคลองชลประทานจากถนนดิน เป็นทางลูกรัง เมื่อปี พ.ศ. 2516 การเดินทางไปมาหาสู่ หรือการค้าทางน้ำเริ่มเลือนหายไป สภาพตลาดบางแม่หม้ายจากที่เคยคึกคักก็เริ่มซบเซาและหมดบทบาทลงเรื่อยๆ เนื่องจากชาวบ้านสามารถเดินทางไปด้วยตัวรถหรือตัวจังหวัดได้สะดวกรวดเร็วขึ้น สินค้าหายาก เช่น เครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องใช้ไฟฟ้า ฯลฯ กลายเป็นสินค้าที่หาไม่ได้ยาก เพราะสามารถเดินทางไปหาซื้อยังตัวอำเภอหรือตัวจังหวัดได้ หรือมีฉะนั้นก็จะมีตลาดนัดหรือรถขายสินค้ามาบริการถึงชุมชน ร้านค้าในชุมชนจึงให้บริการเฉพาะสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น อาหาร สบู่ ยา สีสัน เป็นต้น

ในส่วนของสินค้าที่อยู่ชุมชนมาเป็นเวลาช้านานคือข้าวนั้นยังคงมีการปลูกอยู่อย่างแพร่หลาย และถือเป็นรายได้หลักของชุมชนอยู่ โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 70 ของอาชีพคนในหมู่บ้าน แต่รูปแบบการค้าขายข้าวเปลี่ยนไป จากแต่เดิมที่มีการค้าขายโดยผ่านพ่อค้าคนกลาง ปัจจุบันชาวนาได้มีการติดต่อกับโรงสีในบริเวณอำเภอบางปลาม้าโดยตรง โดยจะมีการติดต่อซื้อขายกันและทางโรงสีจะส่งรถบรรทุกมารับข้าวถึงตัวชุมชน แม้ว่าภายในชุมชนจะมีโรงสีตั้งอยู่ 1 โรง (บริเวณปากคลองบางแม่หม้าย) แต่ชาวบ้านนิยมขายให้กับโรงสีนอกพื้นที่เนื่องจากได้ราคาสูงกว่า

ลักษณะทางสังคมของคนในชุมชนช่วงนี้นอกจากการที่ได้รับการพัฒนาทางด้านการคมนาคมแล้ว ยังได้รับการพัฒนาทางด้านระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ ที่เข้ามาในหมู่บ้าน อาทิเช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ คลื่นวิทยุโทรทัศน์ ทำให้วิถีชีวิตและค่านิยมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทั้งจากกระแสความเจริญที่เข้ามาในชุมชนโดยตรง และ สื่อที่เข้ามาในชุมชนทั้งจากทางวิทยุและโทรทัศน์ ความผูกพันกับสายน้ำและผู้คนในชุมชนเริ่มเป็นแบบหลวมๆ เข้าสู่ภาวะที่ซับซ้อนและเคลื่อนไหวเข้าสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางสังคมในชุมชนอีกประการคือเรื่องการศึกษาที่มีค่านิยมในการส่งลูกหลานไปเรียนในเมืองมากขึ้น และหากบ้านใดสามารถส่งลูกหลานเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษา เมื่อเรียนจบได้งานทำแล้ว ส่วนใหญ่จะไม่กลับมาทำงานในหมู่บ้าน เพราะทางเลือกในการประกอบอาชีพมีไม่มากนัก และจะกลับมาเยี่ยมบ้านนานๆ ครั้งในช่วงเทศกาล

ต่างๆ เมื่อมีลูกหลานมักจะส่งลูกหลานมาให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงพร้อมเงินเลี้ยงดู เงินที่ส่งมาให้มักจะนำไปปรับปรุงบ้าน หรือซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ

ผู้นำชุมชนในตอนนี้ จะเป็นผู้นำแบบทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำแบบทางการได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธาน อ.บ.ต. ข้าราชการ เช่น ครู ปลัด อ.บ.ต. เป็นต้น ส่วนผู้นำแบบไม่เป็นทางการ คือ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน กรรมการวัด พระสงฆ์ ซึ่งคนในชุมชนจะมาขอคำปรึกษาในการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี

3) การขยายตัวของชุมชน : จากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2518 (ภาพที่ 5.7) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 8 ปีต่อมา พบว่ากลุ่มอาคารบริเวณตลาดบางแม่หม้ายไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนักจะมีเพียงการสร้างอาคารเรียนของโรงเรียนบ้านบางแม่หม้ายและสร้างเส้นทางสัญจรเพิ่มขึ้นเป็นสายสั้นๆ ในส่วนของบ้านเรือนที่กระจายตัวอยู่ตามริมคลองบางแม่หม้ายได้มีอาคารบ้านเรือนเพิ่มขึ้น และหนาแน่นขึ้นโดยจะขยายตัวต่อเนื่องจากกลุ่มอาคารที่มีอยู่เดิมและกระจายตัวตามริมคลองบางแม่หม้ายทำให้เป็นกลุ่มอาคารที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งบางกลุ่มที่เคยมีกลุ่มอาคารที่อยู่ไม่ติดกันจากการขยายตัวทำให้มีกลุ่มอาคารรวมเป็นผืนเดียวกัน และทางฝั่งทิศเหนือของคลองบางแม่หม้ายที่เคยมีบ้านเรือนอยู่อย่างเบาบางกลับมีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นและเริ่มมีลักษณะเป็นกลุ่มก้อนมากขึ้น และจากภาพถ่ายทางอากาศในปีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าได้มีการสร้างคลองชลประทานเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งสาย โดยอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของถนนเลียบคลองชลประทานสายเดิม ซึ่งคลองชลประทานสายใหม่จะผันน้ำจากคลองบางแม่หม้ายเพื่อประโยชน์ทางการเกษตรกรรมในพื้นที่รอบนอกซึ่งมีผืนนาข้าวเป็นจำนวนมาก

จากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2536 (ภาพที่ 5.8) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 18 ปีต่อมา พบว่าพื้นที่ชุมชนบริเวณฝั่งทิศตะวันออกของถนนเลียบคลองชลประทาน (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351) มีการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวเพิ่มขึ้นเริ่มมีการปลูกสร้างอาคารเกาะบริเวณถนนมากขึ้นโดยเฉพาะบริเวณปากซอยทางเข้าวัดบางแม่หม้าย และมีถนนซอยเพิ่มขึ้นเพื่อที่จะสัญจรเข้าพื้นที่ได้สะดวกขึ้นเนื่องจากช่วงระยะเวลาดังกล่าวการสัญจรทางน้ำลดบทบาทลงมาก และการสัญจรทางรถยนต์เข้ามามีบทบาทแทน และในส่วนของชุมชนบริเวณฝั่งทิศตะวันตกของถนนเลียบคลองชลประทานได้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกันโดยเริ่มมีการพัฒนาเส้นทางเดินเท้าให้เป็นถนนที่รถยนต์สามารถวิ่งได้ คือ ถนนสายบางแม่หม้าย - คูบัว กลุ่มอาคารในชุมชนได้มีการเชื่อมต่อเส้นทางเข้าออกกับถนนสายดังกล่าวแทบทุกครัวเรือน เริ่มมีการพัฒนาพื้นที่รกร้างเพื่อนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้นรวมถึงการมีโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์ซึ่งก่อตั้งขึ้นบริเวณด้านข้างของวัดอานและอยู่ติดกับถนนสายบางแม่หม้าย - คูบัว ในส่วนของพื้นที่รอบนอกชุมชนมีการปลูกสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะบริเวณถนนเลียบคลองชลประทาน (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข

ภาพที่ 5.7 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ชุมชน ปี พ.ศ.2518 ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ภาพที่ 5.8 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ชุมชน ปี พ.ศ.2536 ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ภาพที่ 5.9 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณพื้นที่ชุมชน ปี พ.ศ.2541
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

จากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2541 (ภาพที่ 5.9) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น 5 ปีต่อมา พบว่าเป็นช่วงเวลาที่ได้มีการขยายถนนและปรับปรุงผิวถนนเป็นถนนลาดยางของถนนทั้งสองเส้นที่ตัดผ่านชุมชนคือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 สายสุพรรณบุรี – บางสาม และถนนสายบางแม่หม้าย – คูบัว ยิ่งทำให้บทบาทของถนนมีเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของชุมชนอาคารบ้านเรือนที่เกิดขึ้นเกือบทั้งหมดจะปลูกสร้างริมถนนเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยชุมชนบริเวณฝั่งทิศตะวันออกของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 มีอาคารที่เกิดขึ้นริมถนนฝั่งนี้จำนวนมากเนื่องจากขยายตัวต่อเนื่องมาจากกลุ่มอาคารบริเวณตลาดบางแม่หม้าย และในส่วนของบริเวณริมถนนสายบางแม่หม้าย – คูบัว มีการปลูกสร้างอาคารบริเวณชิดติตริมถนนไม่มากนัก ในส่วนของพื้นที่รอบนอกชุมชนจากการที่ได้มีการพัฒนาเส้นทางถนนได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำสุพรรณบุรีเชื่อมต่อระหว่างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 เพื่อที่จะเชื่อมต่อระหว่างตำบลบางใหญ่กับตำบลกฤษณา และมีการปลูกสร้างบ้านเรือนบริเวณริมถนนเพิ่มขึ้นตามลำดับ

4) โครงสร้างของชุมชน พื้นที่ชุมชนในช่วงเวลานี้ยังคงมีโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานหลักๆ เหมือนกับในช่วงแรก และช่วงที่สอง ของพัฒนาการชุมชน คือ เส้นทางน้ำ คือ แม่น้ำสุพรรณบุรี คลองบางแม่หม้าย และลำรางต่างๆ วัตถุประสงค์ ชุมชน และที่ทำกิน แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปคือ ขนาด และจำนวนของโครงสร้าง ที่เพิ่มขึ้นและลดลง

โดยการเพิ่มขึ้นของโครงสร้างบางอย่างกลับเป็นตัวทำลายโครงสร้างดั้งเดิมของชุมชนไป เช่น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก หรือ ถนน ที่ตัดผ่านชุมชน และมีบางส่วนมีการถมลำรางสาธารณะเพื่อสร้างเป็นถนนแทน ถนนจึงเป็นโครงสร้างสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับพัฒนาการของชุมชน ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ในขณะที่โครงสร้างอื่นๆ ยังคงอยู่อย่างครบถ้วน แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านบทบาทไป เช่น ตลาดบางแม่หม้ายที่ลดบทบาทลงเมื่อเส้นทางคมนาคมทางบกมีความสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น

นอกจากนี้ยังมีโครงสร้างบางอย่างที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น เช่น มีการสร้างโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งแห่ง คือ โรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์ และยังมีโครงสร้างใหม่ๆ เกิดขึ้นในชุมชนคือ สถานที่ราชการ เช่น โรงพยาบาลบางใหญ่ ที่ทำการประปา ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงหลังๆ มักจะเป็นโครงสร้างที่ตอบสนองทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเป็นหลัก

5) ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ในปัจจุบันสภาพความสัมพันธ์ในรูปแบบการติดต่อซื้อขายสินค้ากันระหว่างชุมชนได้หมดไป จากการที่มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมถนน ทำให้บทบาทของแม่น้ำลำคลองในการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ทางการค้าหมดไป ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบของชุมชนจึงเปลี่ยนไป แม้ว่าจากชาวบ้านในชุมชนและชุมชนข้างเคียงมีอาชีพหลักคือการทำเกษตรปลูกข้าว แต่ความเป็นศูนย์กลางในการกระจายผลผลิตในบริเวณชุมชนได้

หมดไป ปัจจุบันจึงจะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบการติดต่อซื้อขายข้าวเปลือกกันระหว่างชาวบ้านในชุมชน และชุมชนข้างเคียง กับโรงสีนอกชุมชนโดยตรง แต่ยังคงอยู่ในอำเภอบางปลาม้า ซึ่งเป็นบทบาทที่แคลงจากอดีต เนื่องจากการสัญจรทางบกหรือถนนที่มีความสะดวกสบายมากขึ้น

สำหรับความสัมพันธ์ของพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ใกล้เคียงอีกรูปแบบหนึ่ง อิงกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของคนรอบๆพื้นที่ในระดับใกล้เคียงจนในระดับจังหวัดเนื่องจากภายในชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายมีวัดอยู่ถึง 3 วัด และเป็นวัดที่ได้รับความนิยมเคารพนับถือของคนในชุมชน และคนภายนอกพื้นที่เป็นอย่างมาก คือ วัดจันทรังษี(วัดอาาน) ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน และนอกชุมชนอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีวัดบางแม่หม้าย และวัดท่าเจริญที่นอกจากคนในชุมชนนิยมมาประกอบกิจกรรมทางศาสนาแล้ว ยังเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนบ้านข้างที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย และชาวบ้านในตำบลกฤษณา ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำสุพรรณบุรี นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบทางด้านศาสนาแล้ว ชุมชนยังมีความสำคัญทางด้านการศึกษาและสาธารณสุข เนื่องจากภายในพื้นที่ชุมชนเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาทั้งระดับประถม และมัธยม ซึ่งชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ชุมชนนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาในสถานศึกษาดังกล่าว และภายในบริเวณชุมชนยังเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลบางใหญ่ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเพียงแห่งเดียวที่อยู่ในบริเวณชุมชน และรอบๆชุมชน การให้บริการของโรงพยาบาลจึงครอบคลุมไปถึงพื้นที่รอบๆชุมชนอีกด้วย จากเส้นทางคมนาคมทางถนนที่ได้รับการพัฒนา และตัดผ่านในบริเวณหมู่บ้าน ทำให้การติดต่อกันระหว่างชาวชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงมีความสะดวกมากขึ้น ซึ่งประกอบด้วยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 สายสุพรรณบุรี - บางสาม ซึ่งเป็นเส้นทางสายหลักที่เชื่อมต่อชุมชนกับพื้นที่ทาง

ทิศเหนือ และทิศใต้ โดยเชื่อมต่อพื้นที่ทางด้านทิศเหนือกับตำบลบ้านแหลม อำเภอบางปลาม้า อีกทั้งยังเป็นเส้นทางที่ใช้เดินทางเข้าตำบลบางปลาม้าระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่ใช้สัญจรถึงตัวเมืองสุพรรณบุรี ทางด้านทิศใต้ของชุมชนเส้นทางสายดังกล่าวเชื่อมต่อกับตำบลบ้านกุ่ม อำเภอบางปลาม้า และอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และเส้นทางที่ 2 คือ ถนน ร.พ.ช. สายบางแม่หม้าย - คูบัว ซึ่งแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 สายสุพรรณบุรี - บางสาม บริเวณปากทางเข้าวัดบางแม่หม้าย ซึ่งเชื่อมต่อชุมชนและพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศใต้ของชุมชนกับพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกของชุมชนโดยเส้นทางสายดังกล่าวเชื่อมต่อพื้นที่กับบ้านดอนกระเบื้อง ตำบลบางใหญ่

5.2 สรุปพัฒนาการของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย

5.2.1 สภาพภายในชุมชนชุมชน

พัฒนาการทางด้านต่างๆ ของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย ทั้ง 4 ช่วงยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถที่จะบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน ไม่ว่าจะมียุคสมัยมาจากภายนอกพื้นที่ชุมชนในระดับกว้าง หรือปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนโดยตรง ซึ่งการสรุปพัฒนาการของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายจะใช้ลักษณะ และประเด็นต่างๆ ในการสรุปและเรียบเรียง ดังนี้

- 1) สภาพโดยรวมของชุมชน
- 2) ลักษณะทางกายภาพ
- 3) การคมนาคม
- 4) ลักษณะทางเศรษฐกิจ
- 5) ลักษณะทางสังคม
- 6) วิถีชีวิต
- 7) วัฒนธรรมประเพณี

จากการศึกษา และเปรียบเทียบพัฒนาการของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายสามารถที่จะทราบได้ว่า รูปแบบการพัฒนาของชุมชนใน ช่วงที่ 1 จนถึงช่วงที่ 3 จะมีรูปแบบพัฒนาการที่เป็นไปอย่างซ้ำๆ เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเป็นหลัก และเป็นปัจจัยที่ตอบสนองกับรูปแบบกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งกิจกรรมทางการค้าที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับชุมชนในช่วงเวลาดังกล่าว ก็เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองกับรูปแบบกิจกรรมทางการเกษตรที่มีอยู่ในพื้นที่ และมีความจำเป็นที่จะต้องจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร การเกิดขึ้นของตลาดท่าหน้า หรือตลาดบางแม่หม้ายจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นขั้นตอน และใช้เวลานาน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงไม่ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมประเพณี หรือรูปแบบทางกายภาพมากนัก จะมีเพียงการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมทางการค้าที่กว้างขวางขึ้น และวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนที่เข้ามาทำมาหากินในพื้นที่ชุมชนมากขึ้น ซึ่งก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนดั้งเดิมแต่อย่างใด

ต่อมาพัฒนาการของชุมชนใน ช่วงที่ 4 : พ.ศ.2516 – ปัจจุบัน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจะเป็นปัจจัยจากภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เช่น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่ตัดผ่านพื้นที่ชุมชน และพื้นที่โดยรอบชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านเส้นทางคมนาคม แต่กลับทำลายกิจกรรมทางการค้าของชุมชนที่อยู่คู่กับชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และยังเป็นการทำลายรูปแบบการดำเนินชีวิตและการสัญจรทางแม่น้ำลำคลองที่ลดบทบาทลงจนเกือบจะหมดไป และเป็นการชักนำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่มีความแตกต่างกับรูปแบบที่เคยมีอยู่ภายในชุมชน โดยเฉพาะรูปแบบของชุมชนเมืองเริ่มที่จะเข้ามาสู่ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายมากขึ้นตามลำดับ

ดังนั้นสามารถที่จะสรุปได้ว่า พัฒนาการของชุมชนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในชุมชน และเป็นพัฒนาการที่เป็นขั้นตอน จะเป็นรูปแบบที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับรูปแบบการดำเนินชีวิต รวมถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ และอยู่คู่กับชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แต่ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ขัดแย้งกับรูปแบบการดำเนินชีวิตรวมถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ส่วนใหญ่จะเกิดจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน และเป็นพัฒนาการที่ไม่เป็นขั้นตอน และไม่ได้มีพัฒนาการมาจากรูปแบบดั้งเดิมของชุมชน จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชนทางด้านต่างๆ อย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม การที่ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายมีความเป็นมาที่ยาวนาน และมีความหนักแน่นในการสืบทอดรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณี มาหลายชั่วอายุคน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนจึงถือได้ว่ายังเป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ การคงอยู่ของรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณี โดยรวม แต่หากว่ายังคงมีการพัฒนาทางด้านต่างๆ ที่ยังขัดแย้งกับรูปแบบของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายแล้ว ในระยะเวลาไม่นานรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนก็จะหมดไปจากชุมชน และรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบคนเมืองก็จะเข้ามาแทนที่ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับชุมชนริมน้ำหลาย ๆ ชุมชน

5.2.2 การขยายตัวของชุมชน

จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย ทั้ง 4 ช่วงยุคสมัยในข้างต้น ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีจนถึงในปัจจุบัน ประกอบกับหลักฐานทางภาพถ่ายทางอากาศที่มีอยู่ใน 2 ช่วงสมัยหลัง คือ ช่วงที่ 3 มีหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ 2 ปี คือ ปี พ.ศ.2500 และ ปี พ.ศ. 2510 และช่วงที่ 4 มีหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ 3 ปี คือ ปี พ.ศ. 2518 , 2536 และ ปี พ.ศ.2541 ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ทำให้สามารถทราบถึงตำแหน่งการตั้งถิ่นฐานในยุคเริ่มแรก และการขยายตัวของชุมชนจนถึงปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย ในยุคเริ่มแรกของการ

ตั้งถิ่นฐานมีปัจจัยหลักจากสภาพทางยุทธศาสตร์ และสภาพทางภูมิศาสตร์ ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น การตั้งบ้านเรือนของชุมชนเกษตรกรรมซึ่งเน้นหลักแหล่งในการทำมาหากิน และประกอบอาชีพ จึงมักตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์บริเวณริมน้ำ โดยเฉพาะบริเวณด้านในของคลองบางแม่หม้าย เนื่องจากบริเวณปากคลองมีสภาพเป็นคู้่งน้ำ มีการกักเซาะบริเวณตลิ่งอยู่ตลอดเวลา การวางอาคารบ้านเรือนจะหันเข้าหาเส้นทางน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์จากน้ำได้อย่างเต็มที่

ต่อมาการขยายตัวของชุมชนก็เริ่มมีปัจจัยทางด้านการค้ามาเป็นตัวแปร เนื่องจากการอพยพเข้ามาของชาวจีนในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ให้เป็นการทำการเกษตรเพื่อการค้ามากขึ้น และได้มีการพัฒนาบริเวณทำน้ำ (บริเวณวัดบางแม่หม้าย) ให้เป็นตลาด ทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมประเภทเรือนแถวชั้นซึ่งเป็นเรือนที่ไม่ได้ให้ความสำคัญในการหันหน้าอาคารเข้าน้ำดังอาคารแต่ก่อน และทำให้ชุมชนเริ่มมีการขยายตัวไปยังบริเวณปากคลองมากขึ้นจากการที่มีวัด และตลาดเกิดขึ้นบริเวณนั้น การค้าขายทำให้ชาวชุมชนมีฐานะที่ดีขึ้นจึงเกิดเรือนไทยโบราณที่มีความสวยงามเป็นจำนวนมาก

ในยุคปัจจุบันการขยายตัวของชุมชนมีปัจจัยมาจากเส้นทางคมนาคมทางบก หรือถนน เป็นส่วนใหญ่ ภายหลังจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกทำให้บทบาทของแม่น้ำลำคลองลดลง บ้านเรือนที่เกิดขึ้นในช่วงหลังๆจะยึดเส้นทางถนนเป็นปัจจัยหลักเนื่องจากการสัญจรที่สะดวก แต่ก็มีจำนวนไม่มากถ้าเปรียบเทียบกับเรือนดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ย่านการค้าตลาดทำน้ำลดบทบาทลงจนปัจจุบันทำน้ำบริเวณตลาดได้ปิดไปเ็นที่สุด แต่อย่างไรก็ตามชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายยังคงรักษาองค์ประกอบ และเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำดั้งเดิมเอาไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งสภาพ แวดล้อมและภูมิทัศน์ของชุมชนที่มีความเป็นธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.1 แสดงการเปรียบเทียบ แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงปี

ช่วงที่ 2 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ายุคเริ่มต้น

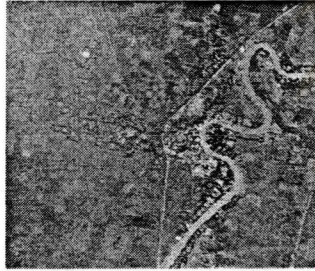

แผนที่ทางภูมิศาสตร์ ปี พ.ศ.2460 : สภาพของชุมชนยังคงมีองค์ประกอบที่มีความเรียบง่าย และไม่ซับซ้อน ซึ่งเป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงช่วงระยะเวลาดังกล่าว องค์ประกอบหลักๆ ยังคงเป็น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ, วัด, ตลาด และชุมชน

ช่วงที่ 3 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ายุคเริ่มต้น

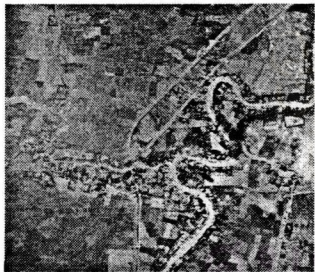

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2500 : สภาพโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นชุมชนริมน้ำที่แทรกตัวอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีต้นไม้เป็นจำนวนมาก เริ่มมีโครงสร้างชุมชนเพิ่มขึ้น คือ ตลาด โรงเรียนบางแม่หม้ายที่ยังคงอยู่บริเวณหน้าวัด และคลองชลประทาน ซึ่งทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองชลประทานที่อยู่ทิศเหนือของชุมชน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "บ้านใหม่"

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2510 : สภาพโดยรวมของชุมชนแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อ ปี พ.ศ.2500 แต่อย่างไรก็ตาม มีเพียงการขยายตัวของชุมชนเพิ่มมากขึ้นเพียงเล็กน้อย และการย้ายที่ตั้งโรงเรียนบางแม่หม้ายมาอยู่บริเวณข้างวัดบางแม่หม้ายซึ่งเป็นที่ตั้งในปัจจุบัน

ช่วงที่ 4 : ชุมชนการเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2518 : โครงสร้างหลักๆ ที่เพิ่มขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัดเด่นคือ การขุดคลองชลประทานขนานกับคลองสายเดิม พร้อมกับการพัฒนาถนนเลียบบคลองชลประทานหรือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 ในปัจจุบัน ทางด้านสภาพการขยายตัวของชุมชนยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2536 : เริ่มมีการพัฒนาถนน ร.พ.ช.สายบางแม่หม้าย - คูบัว ที่ตัดผ่านบริเวณชุมชน ซึ่งมีการสร้างโรงเรียนบางแม่หม้ายรัฐราษฎร์รังสฤษดิ์ อยู่บริเวณริมถนนสายดังกล่าว สภาพการขยายตัวของชุมชนเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมถนนมากขึ้น เช่น บริเวณทางแยกเข้าวัดบางแม่หม้าย หรือที่เรียกว่า "หัวถนน" และบริเวณ "บ้านใหม่"

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2541 : การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเริ่มเป็นไปอย่างเห็นได้ชัด ทั้งความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนที่มากขึ้น และการขยายตัวของชุมชนโดยเฉพาะบริเวณริมเส้นทางถนนทั้ง 2 สาย ที่ตัดผ่านบริเวณชุมชน

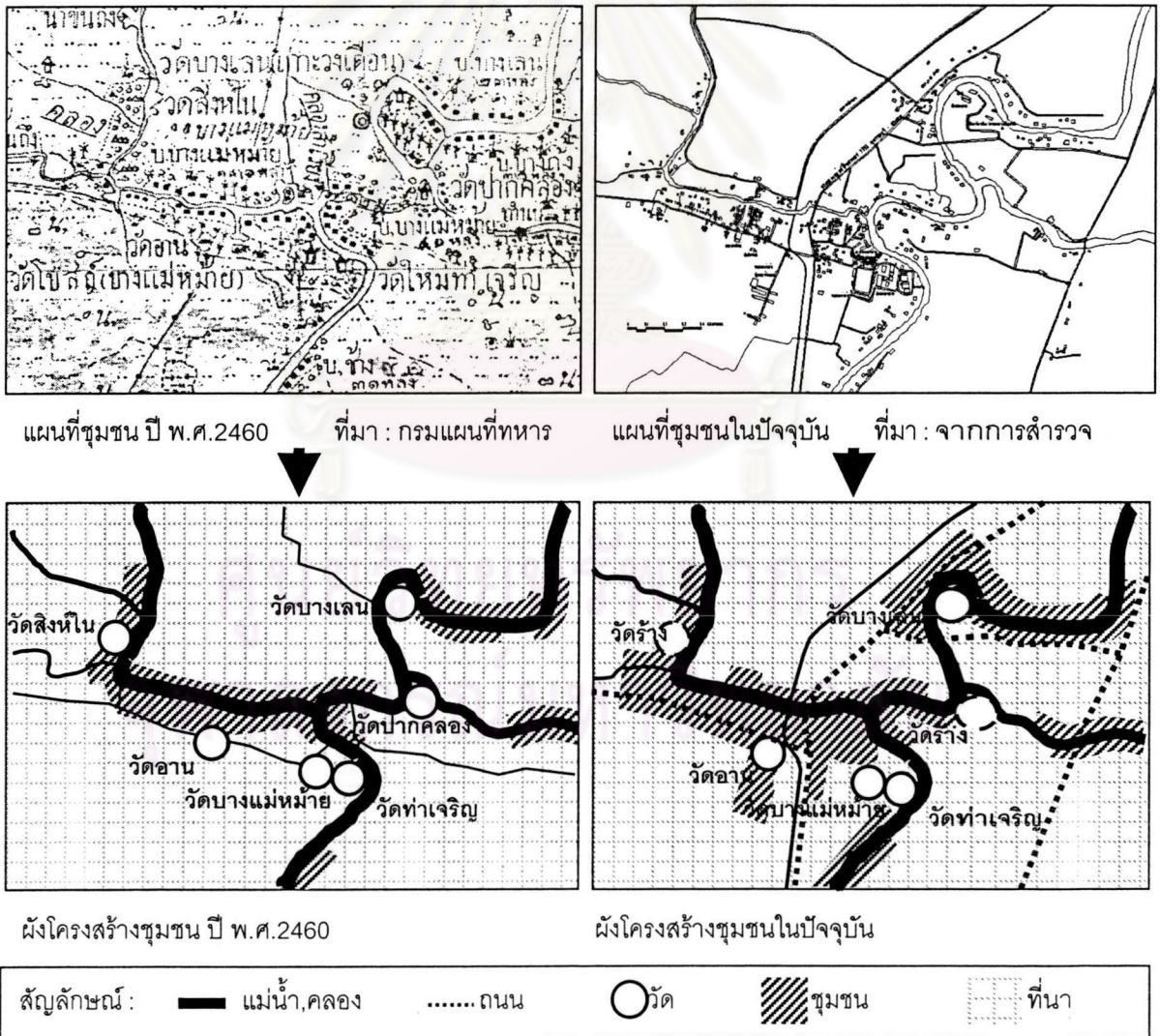
หมายเหตุ : ช่วงที่ 1 ไม่มีข้อมูลแผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศ

แผนที่ 5.7 แสดงการเปรียบเทียบการขยายตัวของพื้นที่ชุมชน ระหว่างปี พ.ศ.2500 - 2541

จากการเปรียบเทียบ แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงปีของพัฒนาการชุมชน ทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนโดยมีปัจจัยทางด้านเวลา และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชุมชน จะเห็นได้ว่าพัฒนาการ และการขยายตัวของชุมชนก่อนที่จะมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก หรือถนนบริเวณชุมชน จะเป็นไปอย่างช้าๆ เมื่อมีการพัฒนาเส้นทางถนนเกิดขึ้น การขยายตัวจึงมีการเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่โดยภาพรวมแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงลักษณะแบบดั้งเดิม ดังนั้นการขยายตัวของชุมชนที่เกิดขึ้นจึงถือได้ว่าเป็นเพียงส่วนน้อยเมื่อมองถึงภาพรวมของทั้งชุมชน

ดังนั้นการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพที่ชัดเจนที่สุดของชุมชนริมน้ำ บ้านบางแม่หม้าย จึงนำข้อมูลแผนที่ที่เก่าที่สุดของชุมชน คือ แผนที่ทางภูมิศาสตร์ ปี พ.ศ.2460 และข้อมูลทางแผนที่ล่าสุดของชุมชนที่ได้จากการสำรวจ ดังนี้

แผนที่ 5.8 แสดงการเปรียบเทียบแผนที่ชุมชน ปี พ.ศ.2460 กับแผนที่ชุมชนในปัจจุบัน

จากการเปรียบเทียบแผนที่จะเห็นได้ว่า ระยะเวลา กว่า 86 ปี การขยายตัวของชุมชนกลับไม่มากนัก ยังคงเกาะกลุ่มอยู่กับบริเวณเดิมของชุมชน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของชุมชน เช่น จำนวนวัดต่างๆ ที่เคยมีอยู่ในชุมชน และบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนที่ลดลง และสิ่งที่เพิ่มขึ้นมาคือ เส้นทางคมนาคมทางบก หรือถนนที่เข้ามามีบทบาทต่อการขยายตัวของชุมชนในปัจจุบัน และในอนาคต

5.2.3 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างโดยรวมของชุมชน

จากการศึกษาโครงสร้างของโดยรวมของชุมชนชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย สามารถที่จะทราบถึงองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนที่มีทั้งเพิ่มขึ้น และลดลง ในแต่ละช่วงของพัฒนาการ ซึ่งเกิดจากปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยจากภายในชุมชนเอง รวมถึงปัจจัยจากภายนอก โดยการเพิ่มขึ้นและลดลงขององค์ประกอบต่างๆ มีทั้งข้อดี และข้อเสียที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งจะสามารถรับรู้ได้ว่า ไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้าน กายภาพ สังคม หรือเศรษฐกิจ อย่างไรก็ดีก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนก็สามารถที่จะส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ เสมอ เนื่องจากชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ ที่อิงกับสภาพทางธรรมชาติมาตั้งแต่ต้น

ช่วงที่ 1 : ชุมชนการเกษตรเพื่อยังชีพ องค์ประกอบและโครงสร้างทางด้านกายภาพจะมีบทบาทสำคัญที่จะส่งผลให้เกิดรูปแบบทางสังคม และเศรษฐกิจภายในชุมชน เนื่องจากการดำเนินชีวิตในอดีตยังคงต้องพึ่งพาทั้งสภาพภูมิประเทศ และสภาพทางภูมิอากาศในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร วิถีชีวิต และการสัญจรยังคงใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก

ช่วงที่ 2 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน่ายุคเริ่มแรก บทบาทของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้องค์ประกอบและโครงสร้างทางด้านกายภาพ และสังคมเปลี่ยนแปลงไป ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป และมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ

ช่วงที่ 2 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน่ายุคเริ่มแรก บทบาทของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้องค์ประกอบและโครงสร้างทางด้านกายภาพ ทั้งทางด้านกายภาพของการขยายตัวของชุมชน และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีกิจกรรมทางการค้าเข้ามามีบทบาทอย่างมากในชุมชน

ช่วงที่ 3 : ชุมชนการเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน องค์ประกอบ และโครงสร้างทางด้านกายภาพ และสังคม กลับมามีบทบาทสำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเส้นทางถนน รวมถึงปัจจัยจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย และการพัฒนาจากส่วนกลางที่ทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลโดยรวมกับภายในชุมชนเอง

5.2.4 ความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ

นอกจากรูปแบบและพัฒนาการภายหลังชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายแล้ว บทบาทความสัมพันธ์ที่ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายมีต่อชุมชนและพื้นที่โดยรอบ จนถึงระดับเมืองยังคงมีอยู่ในทุกช่วงยุคและสมัย โดยปัจจัยหลักๆ ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบส่วนใหญ่จะเกิดจากกิจกรรมการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการค้าค้าขาย โดยบทบาทของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกิจกรรมทางการเกษตรยังคงเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักๆ ของพื้นที่ และจากการที่มีการทำการเกษตร การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรจึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นการค้าขายข้าวที่เป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนไปยังนอกพื้นที่ทั้งใกล้และไกล และการที่พื้นที่รอบข้างชุมชนเข้ามาใช้พื้นที่ชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้ายในการซื้อสินค้าต่างๆ หรือนำผลผลิตทางการเกษตรมาจำหน่ายภายในบริเวณตลาดบางแม่หม้าย ซึ่งจัดได้ว่าเป็นตลาดที่คึกคัก และมีบทบาทอย่างมากในอดีต เนื่องจากหมู่บ้านหรือชุมชนโดยรอบไม่มีตลาดในลักษณะดังกล่าว ตลาดบางแม่หม้ายจึงถือได้ว่าเป็นตลาดศูนย์กลางของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย รวมถึงชุมชนโดยรอบ และนอกจากกิจกรรมการค้าขายที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของชุมชนกับพื้นที่ใกล้เคียงแล้ว อาชีพ กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี ที่มีรูปแบบใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกันกับชุมชนโดยรอบก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เกิดความสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน

พัฒนาการของชุมชนในช่วงหลังๆ ที่มีการพัฒนาทางด้านเส้นทางคมนาคมทางบกที่มีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น ชาวบ้านได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ความสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกชุมชนจึงมีรูปแบบของการที่ชาวบ้านเดินทางเข้าไปหาแหล่งงาน หรือไปทำงานนอกพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับกิจกรรมทางการเกษตร และกิจกรรมทางการค้า ก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทำให้การติดต่อค้าขายหรือซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคสามารถที่จะเดินทางไปติดต่ออย่างพื้นที่ห่างไกลได้มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์กับชุมชนต่างๆ ที่อยู่ในระยะใกล้เคียง หรืออยู่โดยรอบชุมชนกับลดน้อยลง จากการที่ชุมชนโดยรอบก็สามารถที่จะเดินทางไปติดต่อค้าขายหรือซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคสามารถที่จะเดินทางไปติดต่ออย่างพื้นที่ห่างไกลได้มากขึ้นได้เช่นกัน ไม่จำเป็นที่จะต้องมาจำหน่ายหรือซื้อสินค้าภายในตลาดบางแม่หม้ายเหมือนในอดีต

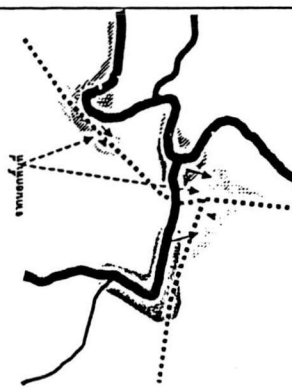
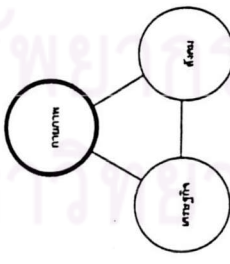
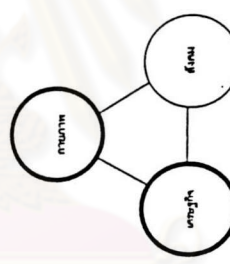

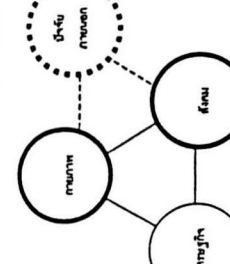
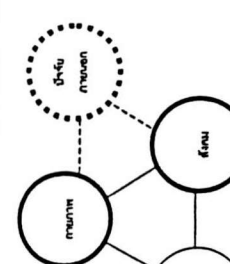
ตารางที่ 5.1 สรุปลักษณะและพัฒนาการของชุมชน

ประเด็น	ช่วงที่ 1 : ชุมชนเกษตรเพื่อยังชีพ (สมัยอยุธยา - กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3)	ช่วงที่ 2 : ชุมชนเกษตรและชุมชนตลาดทำน้ำขุดเริ่มต้น (กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 - พ.ศ.2466)	ช่วงที่ 3 : ชุมชนเกษตรและชุมชนตลาดทำน้ำขุดรุ่งเรือง (พ.ศ.2466 - พ.ศ.2516)	ช่วงที่ 4 : ชุมชนเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน (พ.ศ.2516 - ปัจจุบัน)
สภาพภายในชุมชน	ชุมชนที่หลักแหล่งมาเป็นระยะเวลาาน อาศัยแม่บ้านค้าคองหลังเลี้ยงชีพ ทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามหลายครั้ง	ชุมชนมีความมั่นคงและปลอดภัยสงครามมีชาวจีนอพยพเข้ามาในพื้นที่ เกิดกิจกรรมการค้าเพิ่มขึ้นในชุมชน	ตลาดทำน้ำที่เฟื่องฟู ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้นจากการค้าขายข้าว และกิจกรรมการค้าในพื้นที่	กิจกรรมการค้าคดบบทบาทลง ความสำคัญของแม่น้ำค้าคองลดลง มีความสะดวกสบาย และมีความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น
1. สภาพชุมชนโดยรวม	สภาพโดยรวมมีลักษณะเป็นชุมชนเล็กอยู่บริเวณริมแม่น้ำค้าคอง ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน และมีพื้นที่การเกษตรอยู่รอบาชุมชนและบริเวณที่ลัดเข้าไปในแผ่นดิน บ้านเรือนเป็นเรือนเครื่องผูกได้ถูกสูงเหนือหน้าในฤดูที่น้ำท่วม	สภาพโดยรวมมีลักษณะกลุ่มชุมชนเล็กอยู่บริเวณริมน้ำ โดยตัวชุมชนเริ่มมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น และยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนทางด้านสังคม และมีพื้นที่การเกษตรอยู่รอบๆ ชุมชน	มีการสร้างตลาดถาวรบริเวณปากคลองเป็นเรือนแถวไม่ต่ำกว่าห้าก้าขายและพักอาศัยซึ่งในรูปแบบค่านิยมของชาวพื้นบ้านเรือนของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้จริง มีลักษณะเป็นเรือนไทยที่สวยงามตามฐานะเจ้าบ้านที่ตัดสินใจ	ที่พักอาศัยเริ่มมีการขยายตัวถอยห่างแม่น้ำค้าคอง มีการเปิดพื้นที่ใหม่ทำพื้นที่หรือการพัฒนามากขึ้น วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ และมีพื้นที่การเกษตรอยู่รอบชุมชนและบริเวณที่ลัดเข้าไปในแผ่นดิน ตลาดทำน้ำนำหนดบทบาทลง บ้านเรือนเริ่มมีความหลากหลายตามค่านิยม
2. ลักษณะทางกายภาพ	สัญจรทางน้ำโดยใช้เรือเป็นหลักโดยอาศัยแม่บ้านสุพรรณบุรีสัญจรออกพื้นที่ และคลองบางแม่หม้ายใช้สัญจรภายในชุมชน และเดินทางไปที่นา การคมนาคมทางบกยังเป็นทางเกวียนผิวดิน และทางเดินเท้าที่เป็นคันดิน	การสัญจรยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพในอดีตมากนักยังคงใช้เส้นทางแม่น้ำค้าคองเป็นหลัก เช่นเดิม	การสัญจรทางน้ำมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากภารกิจกรรมการการค้าบริเวณตลาดบางแม่หม้ายรุ่งเรือง โดยจะใช้เส้นทางน้ำ ในการขนส่งสินค้า และขนส่งผู้คนระหว่างเมืองและชุมชน เป็นหลัก	การสัญจรทางน้ำลดบทบาทลง เน้นการสัญจรโดยให้ถนนโดยไร้ถนนดีเป็นหลัก สำหรับเดินทางภายในชุมชน ออกนอกชุมชนขนส่งสินค้า มีเพียงบางหลังคาเรือนที่ยังคงใช้เรือในการสัญจรภายในชุมชนหรือเดินทางไปที่นา
3. การคมนาคม	ทำการเกษตรเพื่อยังชีพเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนา หากข้าวเหลือจากการบริโภคจึงจะจำหน่าย ประกอบกับบริเวณพื้นที่ต้องได้รับผลกระทบจากภัยสงครามบ่อยครั้งจึงเป็นลักษณะที่ทำงานเพื่อยังชีพไปวัน	บริเวณพื้นที่ว่างเว้นจากผลกระทบทางสงคราม บริเวณพื้นที่ ชุมชนเริ่มมีการทำ ยังคงมีการทำการเกษตรเป็นหลัก โดยยังมีพ่อค้าคนกลางชาวจีนที่เริ่มเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นผู้ติดต่อซื้อขาย	มีตลาดทำน้ำที่บริเวณปากคลองบางแม่หม้ายที่มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่หลากหลายยิ่งขึ้น มากับปริมาณจากพื้นที่ที่ ชาวบ้านเริ่มมีฐานะดีขึ้น	ยังคงทำการเกษตรเพื่อการค้าเป็นหลักแต่รูปแบบการค้าขายเปลี่ยนไปโดยเกษตรกรจะติดต่อซื้อขายโดยตรงกับโรงสี ชาวบ้านเดินทางไปซื้อสินค้าออกพื้นที่บ้างชั้นตลาดหมอบบาทลง ชาวบ้านเริ่มประกอบอาชีพที่หลากหลาย คนรุ่นใหม่มีจะเดินทางไปทำงานออกพื้นที่และส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายในชุมชน
4. ลักษณะทางเศรษฐกิจ				

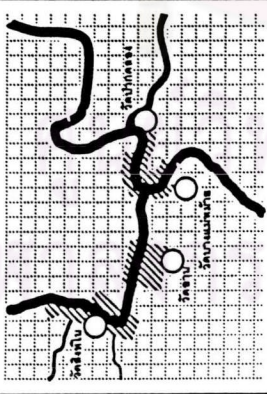
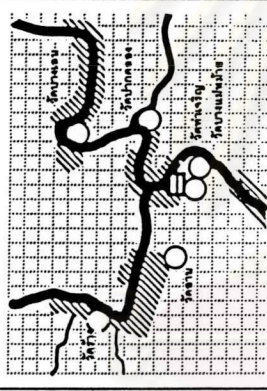
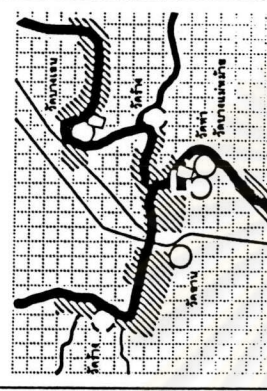

ตารางที่ 5.1 สรุปได้ลักษณะและพัฒนาการของชุมชน (ต่อ)

ประเด็น	ช่วงที่ 1 : ชุมชนเกษตรเพื่อยังชีพ (สมัยอยุธยา - กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3)	ช่วงที่ 2 : ชุมชนเกษตรและชุมชนตลาดทำน้ำสุกเริ่มต้น (กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 - พ.ศ.2466)	ช่วงที่ 3 : ชุมชนเกษตรและชุมชนตลาดทำน้ำสุกรุ่งเรือง (พ.ศ.2466 - พ.ศ.2516)	ช่วงที่ 4 : ชุมชนเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน (พ.ศ.2516 - ปัจจุบัน)
<p>สภาพภายในชุมชน (ต่อ)</p> <p>5. ลักษณะทางสังคม</p>	<p>มีเชื้อชาติเดียวกันเกือบทั้งหมด อยู่รวมกลุ่มกันใกล้กันและเครือญาติ และเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกัน นับถือศาสนาอย่างเหนียวแน่น มีศูนย์รวมของชุมชนคือวัด ผู้นำชุมชนคือผู้อาวุโสหรือพระที่ได้รับการนับถือของคนในชุมชน ขณะของชุมชนยังเล็กชาวบ้านรู้จักกันหมดอยู่กันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่</p>	<p>ภาพรวมของสภาพทางสังคมยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เริ่มมีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยและทำมาหากินในพื้นที่ ซึ่งก็อยู่ร่วมกับชาวบ้านมาตั้งแต่เดิมอย่างกลมกลืน</p>	<p>ความเป็นอยู่ของผู้คนชาวบ้านดีขึ้นมากจากกิจกรรมทางการค้า มีรายรับ หรือชาวไทยเชื้อสายจีนเพิ่มมากขึ้น จากการค้าขายเข้าและการแต่งงานขายย ครองครัว และเริ่มมีโรงเรียนในพื้นที่</p>	<p>ชาวบ้านยังคงอยู่รวมกลุ่มกันในลักษณะเครือญาติ และเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกัน สถาบันครอบครัวเริ่มห่างเหินกันจากกาการออกไปทำงานนอกพื้นที่ ยังคงนับถือศาสนาอย่างเหนียวแน่นมีศูนย์รวมของชุมชนคือวัด ผู้นำชุมชนคือผู้อาวุโส, พระ, อ.บ.ต. หรือข้าราชการที่ได้รับการนับถือของคนในชุมชน</p>
<p>6. วิถีชีวิต</p>	<p>เป็นชุมชนที่พึ่งพิงสภาพแวดล้อมธรรมชาติจากน้ำ ภูมิประเทศ และภูมิอากาศ เป็นสังคมเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอยู่พอกิน นอกจากการทำนา เพื่อยังชีพยังทำหัตถกรรมเพื่อใช้ในครัวเรือนโดยใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชน และภูมิปัญญาที่มีอยู่ การศึกษา หรือรูปแบบการค้าที่จริงจังยังไม่มีเข้ามาในชุมชนมากนัก ชาวบ้านเป็นคนหนุ่มมักถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารในยามศึกสงคราม</p>	<p>สภาพวิถีชีวิตยังคงเป็นชุมชนที่พึ่งพิงสภาพแวดล้อมธรรมชาติจากน้ำ ภูมิประเทศ และภูมิอากาศ เป็นสังคมเกษตรกรรมเพื่อการค้ามากขึ้นเริ่มรู้จักการค้าขายที่กว้างขวางขึ้น</p>	<p>จากการทำการเกษตรเพื่อการค้าเป็นหลัก เงินที่ได้จะใช้จับจ่ายใช้สอยบริเวณตลาด งานหัตถกรรมที่เคยทำก็เพิ่มปริมาณการผลิตขึ้นเพื่อการจำหน่าย โดยวิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงจากเรียบง่ายอย่างแต่ก่อนเริ่มมีกิจกรรมการค้าเข้ามามีบทบาทกับวิถีชีวิตแทบจะทุกครัวเรือน</p>	<p>แม้ว่าความทันสมัยเริ่มเข้ามาในชุมชนสภาพวิถีชีวิตยังคงเป็นชุมชนที่พึ่งพิงสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เนื่องจากยังคงเป็นสินค้าเกษตรกรรมอยู่อย่างเหนียวแน่น เพียงแต่มีนานาเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาดั้งเดิมอยู่ คนวัยทำงานส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกพื้นที่ เด็ดแค้นหางไปเรียนในเมืองมากขึ้น คนสูงอายุมีการพบปะพูดคุยกันในเวลาเย็นๆ วิถีชีวิตบางส่วนเริ่มเข้าสู่วิถีชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น</p>
<p>7. วัฒนธรรมประเพณี</p>	<p>มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่ออย่างเคร่งครัด ชาวบ้านมีความผูกพันกับศาสนาอย่างมากเห็นได้จากจำนวนวัดในพื้นที่ชุมชนในยุคนั้นมีถึง 5 วัด ประกอบกับชาวบ้านต้องพึ่งพาธรรมชาติในการประกอบอาชีพจึงให้ความสำคัญในการประกอบพิธีกรรมอย่างต่อเนื่อง</p>	<p>มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่ออย่างเคร่งครัดสืบต่อกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ เพราะยังคงมีวิถีชีวิต และประกอบอาชีพไม่ต่างจากในอดีตมากนัก เริ่มมีพิธีกรรม ความเชื่อ และการนับถือเจ้าพ่อ, เจ้าแม่ของราชินีที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ แต่ไม่มีปัญหาทางด้านความเชื่อที่แตกต่างกันของวัฒนธรรมประเพณีและเชื้อชาติที่แตกต่างกัน</p>	<p>ภาพรวมของวัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่ของชุมชนยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากพัฒนาการของชุมชนในช่วงที่ 2 มากนัก โดยได้รับการสืบสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีต้องเนื่องมาเป็นอย่างดี</p>	<p>ยังมีภาพประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่ออยู่เหมือนในอดีต แต่มีความสำคัญน้อยลงของคนรุ่นหลัง หรือคนที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ที่มีกระแสให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมสมัยใหม่มากกว่า ผู้ที่ให้ความสำคัญของการประกอบพิธีกรรมจึงมักจะเป็นคนรุ่นเก่า ส่วนคนรุ่นหลังก็ยังกลับมาร่วมอยู่เพราะเป็นการที่จะได้อยู่พร้อมหน้าครอบครัวกันในเทศกาลที่สำคัญ</p>

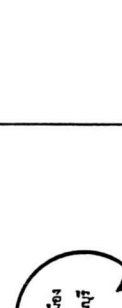

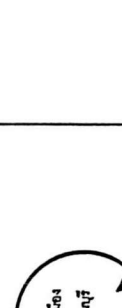

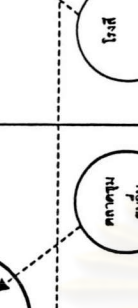
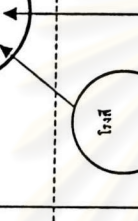

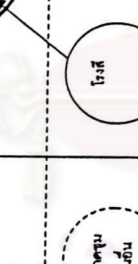
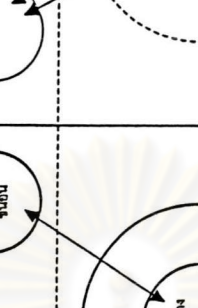
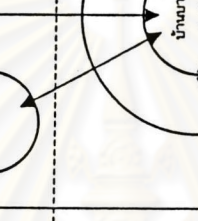
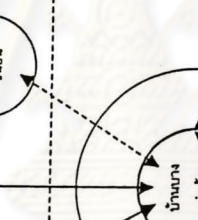
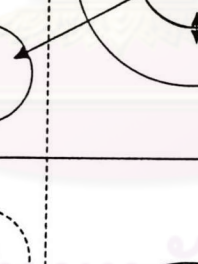
ตารางที่ 5.1 สรุปลักษณะและพัฒนาการของชุมชน (ต่อ)

<p>ประเด็น การขยายตัวของชุมชน</p>	<p>ช่วงที่ 1 : ชุมชนเกษตร เพื่ออสังหาริมทรัพย์ (สมัยอยุธยา - กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3)</p> 	<p>ช่วงที่ 2 : ชุมชนเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ำตาลยุคเริ่มต้น (กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 - พ.ศ.2466)</p> 	<p>ช่วงที่ 3 : ชุมชนเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ำตาลรุ่งเรือง (พ.ศ.2466 - พ.ศ.2516)</p> 	<p>ช่วงที่ 4 : ชุมชนเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน (พ.ศ.2516 - ปัจจุบัน)</p>
<p>การขยายตัวของชุมชนอยู่ที่สภาพทางยุทธศาสตร์ และสภาพทางกายภาพที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรเป็นหลัก</p>	<p>การขยายตัวของชุมชนขึ้นอยู่กับสภาพทางยุทธศาสตร์ และสภาพทางกายภาพที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรเป็นหลัก</p>	<p>การขยายตัวของชุมชนอีกส่วนหนึ่งคือการเข้ามาตั้งรกรากใหม่จากคนนอกพื้นที่ จากเหตุผลที่ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพ</p>	<p>นอกจากสภาพทางกายภาพที่เหมาะสมกับการทำการเกษตรแล้ว กิจกรรมทางการค้าก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง</p>	<p>เส้นทางคมนาคมทางบกเริ่มมีบทบาทอย่างมากในการตั้งถิ่นฐานในยุคหลัง</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง การตั้งถิ่นฐาน บทบาทในแต่ละด้าน ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง</p> 	<p>องค์ประกอบและโครงสร้างทางกายภาพจะมีบทบาทสำคัญที่จะส่งผลให้เกิดรูปแบบทางสังคมและเศรษฐกิจภายในชุมชน เนื่องจากการค้าเป็นชีวิตในอดีตยังคงต้องพึ่งพาทั้งสภาพภูมิประเทศและสภาพทางภูมิอากาศในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร วิถีชีวิต และการสัญจรยังคงได้เส้นทางน้ำเป็นหลัก</p> 	<p>องค์ประกอบและโครงสร้างทางกายภาพ ยังคงส่งผลให้ชุมชนขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ประเภทของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้องค์ประกอบและโครงสร้างทางกายภาพ และสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านกายภาพด้วยของชุมชน และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีกิจกรรมทางการค้าที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชน</p> 	<p>บทบาทของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้องค์ประกอบและโครงสร้างทางกายภาพ และสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางด้านกายภาพด้วยของชุมชน และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีกิจกรรมทางการค้าเข้ามามีบทบาทอย่างมากในชุมชน</p> 	<p>องค์ประกอบ และโครงสร้างทางกายภาพ และสังคม กลับมีบทบาทสำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการที่พัฒนาเส้นทางถนน รวมถึงปัจจัยจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม และการพัฒนามาจากส่วนกลางที่ทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลโดยรวมกับภายในชุมชนเอง</p>

ตารางที่ 5.1 สรุปลักษณะและพัฒนาการของชุมชน (ต่อ)

ประเด็น	ช่วงที่ 1 : ชุมชนเกษตรเพื่อยังชีพ (สมัยอยุธยา - กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3)	ช่วงที่ 2 : ชุมชนเกษตรและชุมชนตลาดทำน้ำยุคลเริ่มต้น (กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 - พ.ศ.2466)	ช่วงที่ 3 : ชุมชนเกษตรและชุมชนตลาดทำน้ำยุคลรุ่งเรือง (พ.ศ.2466 - พ.ศ.2516)	ช่วงที่ 4 : ชุมชนเกษตรเพื่อการค้าในปัจจุบัน (พ.ศ.2516 - ปัจจุบัน)
<p>การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตั้งถิ่นฐาน (ต่อ)</p> <p>ผังโครงสร้างชุมชน</p> <ul style="list-style-type: none"> — แม่น้ำ, คลอง ถนน ▨ ชุมชน ■ ตลาด ○ วัด □ ราชการ, โรงเรียน □ ที่นา 				
<p>ความเปลี่ยนแปลง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนกระจุกตัวบริเวณด้านในคลอง - แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรหลัก - มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกัน - วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนทางด้านสังคม - ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดชุมชนย่อยบริเวณริมแม่น้ำ - เกิดตลาดนัด - มีวัดใหม่เพิ่มขึ้น - วัดบางวัดกลายเป็นวัดร้าง - ประกอบอาชีพค้าขายเพิ่มขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนขยายตัวไปทางปากคลองมากขึ้น - เกิดตลาดบางแห่งมีน้ำ - วัดบางวัดกลายเป็นวัดร้าง - มีการขุดคลองชลประทาน - เกิดโรงเรียนในพื้นที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการตัดถนนเข้าสู่พื้นที่ - ชุมชนขยายตัวตามเส้นทางถนน - ตลาดทำน้ำลดบทบาทลง - การสัญจรทางน้ำลดบทบาทลง - ใช้ถนนเป็นหลักแทน - มีพื้นที่ของส่วนราชการเพิ่มมากขึ้น - มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย
<p>ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - อยู่ใกล้พื้นที่การเกษตร และแหล่งน้ำ - ต้องการความปลอดภัยจากศึกสงคราม - ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือน - ประเพณี และวัฒนธรรม ที่ผูกพันกับพุทธศาสนา - ความสมบูรณ์ของพื้นที่จากทรัพยากรน้ำ ดิน และอากาศ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนปลอดภัยจากศึกสงครามมากขึ้น - ชาวจีนเข้ามาทำการค้าขายในพื้นที่ - ประเพณี และวัฒนธรรม ที่ผูกพันกับพุทธศาสนา - ชุมชนขยายตัว บางพื้นที่ตั้งอยู่ถ้ำร้าง - กิจกรรมทางการค้าที่มีพัฒนาการดีขึ้นเรื่อยๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมทางการค้ามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก - ทำเลของชุมชนที่เป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทางระหว่างทางน้ำ กับทางบก - การขุดคลองชลประทาน ทำให้มีเส้นทางน้ำเพิ่มมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาเส้นทางคมนาคมจากส่วนกลาง - การสัญจรที่สะดวกกว่า และค่านิยมสมัยใหม่ - การสัญจรเข้าไปค้าขายในเมืองสะดวกขึ้น - การรวมอำนาจเพื่อตัดถนน เส้นทางน้ำจึงขาดช่วง - พัฒนาการทางด้านการเมือง การปกครอง - ชาวบ้านได้รับการศึกษามากขึ้น

ตารางที่ 5.1 โครงสร้างลักษณะและพัฒนาการของชุมชน (ต่อ)

ประเด็น	ช่วงที่ 1 : ชุมชนการเกษตร เพื่อยังชีพ (สมัยอยุธยา - กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3)	ช่วงที่ 2 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ำตาลเริ่มต้น (กรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 - พ.ศ.2466)	ช่วงที่ 3 : ชุมชนการเกษตร และชุมชนตลาดทำน้ำตาลรุ่งเรือง (พ.ศ.2466 - พ.ศ.2516)	ช่วงที่ 4 : ชุมชนการเกษตรเพื่อการค้า ในปัจจุบัน (พ.ศ.2516 - ปัจจุบัน)
ความสัมพันธ์ของชุมชน กับพื้นที่โดยรอบ				
ระดับเมือง				
ชุมชนตามลุ่มน้ำ				
บริเวณใกล้เคียงชุมชน				
ประเด็น	<p>สภาพชุมชนเป็นชุมชนการเกษตรที่ยังพึ่งพิงความสัมพันธ์กับชุมชนข้างเคียงจากการที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ห่างจากชุมชน ในระดับเมืองจะมีมากกว่าจากการนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคไปขาย</p>	<p>ชุมชนเริ่มขยาย และมีตลาดนัดบริเวณทำน้ำที่สำคัญในบริเวณนั้น จึงเป็นช่วงเวลาที่เป็นศูนย์กลางการกระจายผลผลิตและการเกษตรทั้งจากในชุมชนเอง และชุมชนข้างเคียงไปสู่อื่นๆ ที่ตั้งในระดับเมือง จนถึงในระดับพื้นที่โดยรอบในทุกระดับ</p>	<p>ชุมชนเริ่มขยาย และมีตลาดทำน้ำตาลที่สำคัญในบริเวณนั้น จึงเป็นช่วงเวลาที่เป็นศูนย์กลางการกระจายผลผลิตและการเกษตรทั้งจากในชุมชนเอง และชุมชนข้างเคียงไปสู่อื่นๆ ที่ตั้งในระดับเมือง จนถึงในระดับพื้นที่โดยรอบในทุกระดับ</p>	<p>ระบบการสัญจรทางบกสะดวกขึ้น ตลาดทำน้ำตาลบทบาท ตัวชุมชนและชุมชนข้างเคียงสามารถส่งข้าวไปยังโรงสีได้เอง ความสัมพันธ์กับชุมชนข้างเคียง และชุมชนหรือตลาดตามลุ่มน้ำจึงลดบทบาทลง ความสัมพันธ์กับเมืองจะเป็นไปในรูปแบบที่คนรุ่นหลังๆ เดินทางเข้าไปศึกษา และทำงานในเมืองเป็นจำนวนมาก</p>